

Z P R Á V Y
Jednoty klasických
filologů

ROČNÍK XIV

1972

PRAHA

JEDNOTA KLASICKÝCH FILOLOGŮ

Za akademikem Josefem Dobiášem

Ve čtvrtek 20. ledna 1972 zemřel po delší nemoci, kterou nesl s bezpříkladnou trpělivostí, akademik Josef Dobiáš. Dne 27. ledna se s ním ve velké obřadní síni krematoria v Praze — Strašnicích rozloučilo mnoho jeho přátel, žáků a vědeckých spolupracovníků z řad klasických filologů, historiků, archeologů a numismatiků. Jménem Akademie zhodnotil činnost zemřelého člen korespondent dr. Pavel Oliva, jménem filosofické fakulty Karlovy university pronesl smuteční projev universitní profesor dr. Radislav Hošek, jménem žáků se rozloučil dr. Josef Hejnic, za Pelhřimov věnoval svému velkému rodáku a čestnému občanu města vzpomínku člen městského národního výboru a ředitel ZDŠ Josef Valenta. Tyto řádky vznikly z podnětu redakce Zpráv, která se rozhodla uctít takto památku akademika Josefa Dobiáše, dlouholetého a od 12. června 1958 čestného člena Jednoty klasických filologů.

Akademik Josef Dobiáš se narodil 26. září 1888 v Pelhřimově. Otec Josef (původem z Třemošnice na Benešovsku) byl ředitelem měšťanských škol, matka Barbora — Marie, roz. Pokorná, se narodila v Kutné Hoře. Jejich druhorozený syn Josef získal hned v útlém věku — především od své matky — zájem o českou historii: již jako žák pelhřimovského gymnasia pojal odvážný plán zvěčnit svou lásku k rodnému městu ve velikých, ideálu úplnosti se co nejvíce blížících »Dějínách královského města Pelhřimova a jeho okolí«. Tento úmysl ovšem tehdy na čas odsunul zájem, který v mladém posluchači dovedl získat pro klasickou filologii jeho gymnasijsní učitel — vynikající gramatik Ferdinand Hoffmeister. Nejspíše z jeho podnětu začal Josef Dobiáš po maturitě r. 1906 studovat v zimním semestru 1906/7 na filosofické fakultě české university v Praze klasickou filologii: mezi jeho učiteli shledáváme hned tehdy na prvním místě Josefa Krále, Roberta Nováka a Františka Groha. Současně jej však již od prvního semestru zaujaly i přednášky profesorů Otakara Hostinského a Zdeňka Nejedlého (estetika

a dějiny hudby). Později studoval také dějiny umění u profesora Chytila a dějiny české literatury u profesora Vlčka a zdokonaloval se v mluvnici jazyka staroslověnského u profesora Pastrnka a v mluvnici starohornoněmecké u profesora Mourka. Od roku 1908 poslouchal i přednášky z klasické filologie a starověkých dějin u K. Weniga, Ot. Jirániho a E. Peroutky. Pomocné vědy historické studoval u profesora Friedricha. Již tehdy rozšiřoval svůj obzor četnými cestami, a to nejen po Čechách: v létě 1909 podnikl studijní cestu po střední a severní Itálii; a r. 1910 procestoval východní pobřeží Jaderského moře a vnitrozemí dnešní Jugoslávie; navštívil přitom musea v Akvileji, Terstu, Záhřebu, Pulji, Zadaru, Splitu, Dubrovniku, Sarajevu a v Cetyni. R. 1911 vykonal učitelské zkoušky z klasické filologie a 14. října 1911 se stal doktorem filosofie. Disertace měla titul »De Horatii studiis disciplinae Epicureae«. Od září téhož roku působil pak dr. Josef Dobiáš jako profesor reálného gymnasia v Pelhřimově, přidělený službou českému gymnasiu v Praze na Vinohradech. Věnoval se zpočátku klasické filologii, později se vrátil k své staré zálibě — k českým dějinám — a v letech 1916-18 publikoval řadu drobnějších i rozsáhlých studií z dějin pelhřimovských. Materiál k nim sbíral nejen v rodném městě, nýbrž i v mnoha jiných bližších i vzdálenějších městských archivech. Současně se zdokonaloval v historické metodě v semináři profesora Václava Novotného.

Po vytvoření samostatného československého státu r. 1918 bylo třeba na filosofické fakultě Karlovy university obsadit stolicí dějin starověkých Řeků a Římanů, opuštěnou od smrti profesora Emanuela Peroutky (+ 1913). Proto se dr. Josef Dobiáš rozhodl obrátit se na podnět profesorů Václava Novotného a Jaroslava Bidla znovu k starověkým studiím a 11. října 1919 se přihlásil k habilitačnímu řízení. Jak pečlivě se připravoval na vysokoškolskou dráhu, vyplývá z faktu, že celý rok 1918-19 strávil v semináři profesora Bidla, který jej vedl k studiu východních provincií římské říše. Toto téma pak zůstalo — vedle dějin rodného Pelhřimova — druhým velkým zájmovým okruhem, jemuž akademik Dobiáš věnoval mnoho svých sil a při jehož vzdělávání docílil i mnoha vynikajících výsledků. Habilitační přednáška se konala 22. dubna 1920 na téma »Regulování cen a maximální tarify ve starověku«, jako habilitační práce byl předložen spis »Romanisace poloostrova Balkánského ve starověku I. Doba republiky«. Řízení dopadlo

příznivě a 17. května byl dr. Josef Dobiáš jmenován soukromým docentem starověkých dějin. Zpočátku (1920-23) se věnoval hlavně seminárním cvičením, neboť současně vyučoval i na vinohradském gymnasiu. V letech 1923-24 cestoval v Itálii, v severním Tunisu a ve východním Alžírsku a pobýval v československém Historickém ústavu v Římě, kde dokončil první své velké dílo »Dějiny římské provincie Syrské I«. Jde o spis, který vzbudil značnou pozornost mezi orientalisty a badateli o starověkých dějinách, poněvadž jím byl snad poprvé naplněn skvělým způsobem dávný a obecně přijímaný Mommseův požadavek, volající po monografickém zpracování dějin jednotlivých římských provincií, a to v první řadě právě Sýrie. Dobiáš shromáždil všechny dostupné, a to i odlehlé byzantské prameny a z jejich zpráv vytvořil vynikající syntézu, skutečné dějiny, které v své celistvosti připomínají velmi pracně sestavenou mosaiku. Známý francouzský orientalista Fr. Cumont se o tomto dílu vyslovil s nejvyšším uznáním (Syria. Revue d'art oriental et d'archéologie VI, 1925, str. 282 n.: »ouvrage magistral fundamental«). Na doporučení Cumontovo a dalších dvou členů francouzské akademie věd (Dussaud, Pottier) měl být Dobiášův spis přeložen do francouzštiny a publikován v »Bibliothèque archéologique et historique«, ale vinou překladatele k uskutečnění tohoto návrhu nedošlo.

Nelze v této souvislosti přejít mlčením, že krátce po roce 1918 přistupuje k zájmu o historii starověkou a k zájmu o lokální historii českou u akademika Dobiáše i úsilí vyrovnat se s problémy, spojenými s nejstarší historií československého území. A tato snaha stala se mu záhy citovým poutem, které spojilo jeho zájmy o dějiny obecné a národní. Již r. 1920 se mladý docent Josef Dobiáš vypravil na Slovensko, aby poznal z vlastní zkušenosti tamní terén, jenž kdysi tvořil severní římskou hranici. R. 1921 přednášel na 1. sjezdu československých archeologů v Bratislavě a od té doby se zabýval vztahy mezi Římem a československým územím soustavně. Přímo programový charakter mají v tom směru jeho rozsáhlé »Epigrafické studie k dějinám a národopisu československého území v době římské«, publikované v Časopisu českého musea roku 1922 a 1923. Tato studia vedla akademika Dobiáše k tomu, že do své zájmové sféry pojal i prameny archeologické a numismatické. Svědčí o tom např. jeho pojednání »Archeologické nálezy jako prameny pro dějiny styků Říma s územím dnešního Slovenska«

v Obzoru praehistorickém z roku 1922. Doklad o epigrafických zkušenostech Dobiášových podává článek »Prétendues inscriptions relatives aux Dulgubnii« v časopisu »Le Musée belge« z roku 1922, rozšířený pak o nové materiály v českém pojednání »Langobardi a Dulgubniové« (Časopis Národního musea 1923). Rozbírají se v něm jednak zprávy o langobardském vpádu do Podunají r. 165-6, jednak se vyvrací dohad Domaszewského, jako by Dulgubniové měli podíl na válkách v Podunají. Tohoto výsledku docílil Dobiáš po osobním shlednutí nápisu z Brigetia, uloženého v maďarském Ó-Szöny, jehož správné čtení tvořilo podstatu sporu.

V souladu s Dobiášovými zásluhami o naši vědu, ve dvacátých letech již obecně uznávanými, postupovalo i ocenění jeho kvalit pedagogických: 14. května 1924, právě když se vrátil z cesty po Itálii a po severní Africe, byl jmenován mimořádným profesorem starověkých dějin na Karlově universitě. Dobu dalších šesti let — 30. dubna 1930 byl jmenován profesorem řádným — vyplnil akademik Dobiáš úsilovnou prací na dějinách domácích, korunovanou r. 1927 prvním svazkem monumentálních »Dějin královského města Pelhřimova a jeho okolí« v době předhusitské. Toto dílo, přijaté s obdivem a uznáním kritikou českou i německou hned při svém vydání, zajistilo jeho autoru významné místo mezi českými historiky. Vedle řady drobných analytických studií, publikovaných většinou v Českém časopisu historickém a v Listech filologických, uvádíme zde z konce dvacátých let alespoň dvě větší práce, které svědčí o tom, že profesor Dobiáš tehdy nezanedbával ani antiku: »Studii k Appianově knize Illyrské« (Praha 1930) se svým způsobem vrátil k tématu, zvolenému již pro práci habilitační. Výsledkem »Studie« bylo zjištění, že Appianova kniha Illyrská má na četných místech zprávy leckdy jedinečně shodné s Justinem (vlastně tedy s Justinovým pramenem Pompeiem Trogem) a že Appianovým pramenem byl spis řecký, často nezávislý na římské analistice. Touto studií si profesor Dobiáš připravoval cestu k lepšímu poznání dávných osudů Balkánského poloostrova, který tvořil přirozené zázemí oblasti podunajské; jejího vývoje se týkala Dobiášova průkopnická studie »Orientální vlivy v římském Podunají« v Sborníku k 60. narozeninám profesora Jaroslava Bidla r. 1928. Byl to ovšem současně také výtěžek dalšího bádání o problematice syrské, jíž se profesor Dobiáš tehdy zabýval např. v článku »Séleucie

sur l'Euphrate« (Syria 1925), v němž rozřešil definitivně starou otázku o poloze a trvání města Seleukeie nad Eufratem. Uprostřed těchto prací podnikl akademik Dobiáš několik dalších cest, aby poznal území někdejších římských provincií — o jejich starověkých dějinách již tehdy přednášel na fakultě — a studoval tam na místě i v museích antické památky: r. 1924 pobýval v jižní Francii, Alžírsku a Tunisu, r. 1925 v jižním Tunisu, r. 1927 v Provincii, v západním Alžírsku a v Maroku, r. 1928 v Sýrii; na zpáteční cestě prošel Turecko a Řecko. V dubnu a květnu 1928 se zúčastnil 1. etruskologického kongresu v Bologni a ve Florencii, 21.-27. dubna 1929 mezinárodního archeologického kongresu v Berlíně, 23.-29. září téhož roku 4. mezinárodního archeologického sjezdu v Barceloně a 14.-16. dubna 1930 5. mezinárodního archeologického sjezdu v Alžíru. Aktivní účast na tomto posledním kongresu byla pro akademika Dobiáše vlastně jen počátkem cesty studijní, která vedla přes severní Afriku a musea v Palermu na Sicílii a přes Neapol do Říma. Zde se zdržel do poloviny května studiem materiálů, týkajících se vztahů mezi říší římskou a germánským obyvatelstvem našeho území. Pobýval v Museo nazionale, které, jak píše, »nedávno zakoupilo velikou sbírku Guecchiho«, byl však též v museu vatikánském a městském.

Tricátá léta byla dobou největšího rozmachu vědeckých zájmů akademika Dobiáše, který se však postupně odvrací od problematiky syrské k syntetickým studiím z dějin římských a k dějinám národním: již tehdy se ve své nesmírné vnitřní kázni zabývá myšlenkou monograficky zpracovat dějiny československého území v době římské a dokončit dějiny rodného města. K prvním cíli mělo sloužit prohloubené studium numismatiky a historické geografie, doložené jeho aktivní účastí na mezinárodním kongresu pro historickou geografii v Bruselu ve dnech 11.-14. srpna 1930 a spojené současně s cestou po archivech v Haagu, Bruselu, Antverpách a v Paříži. Na jaře 1932 pracoval profesor Dobiáš s velkým úsilím na středoškolské učebnici starověkých dějin, »aby mohla být již příští školní rok zavedena« (v 2. vydání vyšla r. 1947). V zimním a letním semestru 1933/34 byl osvobozen od přednášek, »aby mohl urychleně dokončit své vědecké práce«. Šlo mimo jiné také »o napsání příručky¹), které potřebují posluchači k přípravě k státním zkouškám«. Vyčerpávající práce redakční [zvláště na Masarykově slovníku naučném], spojené s namáhavými

cestami po cizích i domácích archivech, přemohly na čas i tak vnitřně ukázněného badatele, jakým byl profesor Dobiáš. Ale jen na čas. R. 1936 studuje již zase v době pololetních prázdnin v archivech bavorských a rakouských a v červnu a červenci téhož roku spojil svou účast na mezinárodním numismatickém kongresu londýnském (30. června - 3. července) se studiem v numismatických sbírkách, archivech a knihovnách v Londýně, Haagu a v Paříži. Šlo tu o shromáždění posledních dodatků k druhému dílu »Dějin Pelhřimova« a k stati »Římské imperium, jeho vznik a rozklad« v Dějinách lidstva. Obě ty práce vyšly ještě r. 1936.

V napjaté atmosféře československé a mezinárodní krize se profesor Dobiáš vrátil v polovině září 1938 z 1. mezinárodního epigrafického kongresu v Amsterdamu a z archivních studií v Haagu, Bruselu a v Paříži. V žalostně okleštěném státě zbylo již jen málo času na skutečnou vědeckou činnost: ještě r. 1938 věnoval profesor Dobiáš několik článků otázce římského limitu a r. 1939 vydal rozpravu »Zrádné proudy v českém povstání r. 1618?«, jíž uvedl na pravou míru hypotézu profesora K. Stloukala, jako by české povstání bylo poraženo úmyslnou zradou ve vlastních řadách. Na podzim 1939 byla zavřena Karlova universita. Profesor Dobiáš se proto uchýlil do služby archivní: pracoval nejprve v archivu Pražského hradu, později v archivu ministerstva vnitra, kde byl pověřen pořádáním a registováním někdejšího archivu magistrátu pelhřimovského, který při skartaci pelhřimovského okresního soudu odvezl do Prahy a tím vlastně zachránil před zničením bývalý ředitel archivu ministerstva vnitra dr. Ladislav Klicman. Profesor Dobiáš během války probral tisíce aktů ze 17. a 18. století a získal tak prvořadý materiál pro novější dějiny svého rodného města. Na publikační činnost nebylo ovšem pomyšlení. Do knihovny semináře pro starověké dějiny, kterou profesor Dobiáš sám založil a s velkou láskou budoval, ani do Universitní knihovny neměl dovolen vstup a kromě toho byl jako člen rodiny známého slovanského a lužického pracovníka dr. Adolfa Černého, jehož jen nemoc a pokročilý věk zachránil před osudem profesora Páty, pod neustálým dohledem gestapa; během války byl několikrát vyslýchán. Byla mu vytýkána jeho podpora českého obyvatelstva a odpor vůči germanizačním snahám na Domažlicku, kde profesor Dobiáš trávil od počátku třicátých let dny zaslouženého odpočinku. Záminku si gestapo našlo

i v tom, že profesor Dobiáš r. 1931 vydal důkladné pojednání »Německé osídlení ostrůvku jihlavského« (Časopis archivní školy 1931), kde se v mnoha případech postavil proti soudům německé historiografie.

Tím radostněji uvítal profesor Dobiáš osvobození vlasti r. 1945 a s novou chutí se pustil do práce vědecké i pedagogické. V slavném roce tří semestrů začal m.j. vykládat o vývoji starověkého dějepisectví a své přednášky vydal pak r. 1948 pod titulem »Dějepisectví starověké«. Pojednává se tu o starověké historiografii od prvních projevů u orientálních národů až k přechodu k dějepisectví středověkému, takže bylo možno objektivně postihnout vlastní přínos dějepisectví řeckého a římského a jeho vývoj. Přednáškám na filosofické fakultě se profesor Dobiáš věnoval do roku 1954, kdy musil ze zdravotních důvodů pedagogické činnosti zanechat. Pracoval však nadále v nově založené Akademii, jejímž členem (akademikem) byl jmenován 12. listopadu 1952. Doktorem historických věd se stal 14. května 1954. Z této doby pochází jeho rozprava »Z dějin sociálních bojů v Čechách v 16. a 17. století (Sto let zápasu Hořepnických s jejich vrchností)«. Tato studie stála na okraji »Dějin královského města Pelhřimova a jeho okolí«, jejichž první část třetího dílu vyšla r. 1950.

Druhá polovina padesátých let potvrdila neočekávaným způsobem Dobiášovu tehdy již více než 30 let starou hypotézu o markomanských válkách a o výpravě legáta M. Vinicia na Slovensko. V alžírské Zaně (starověká lokalita Diana Veteranorum) byl totiž objeven římský nápis, který nepochybně potvrdil dřívější Dobiášův názor, že starověké Laugaricio leželo na místě dnešního Trenčína. A tak téměř obratem koncipoval akademik Dobiáš několik nových pojednání, jimiž svou dřívější hypotézu a nyní již jistotu dále podepřel novými doklady. Výsledky svého bádání přednesl i na 3. mezinárodním epigrafickém kongresu v Římě r. 1959; znovu zajel r. 1960 i na historický kongres do Stockholmu a r. 1962 na epigrafický kongres do Vídně. Obou těchto cest využil také k bádání archivnímu, určenému pro Dějiny Pelhřimova. Krátce nato, podnícen novým nálezem zanským, dokončil svou dávno plánovanou monografii o nejstarších dějinách československého území v době římské, která vyšla r. 1964 (»Dějiny československého území před vystoupením Slovanů«). Potom neměl již, jak sám říkával, jiného vědeckého cíle než dokončit dějiny rodné-

ho města — úkolu, který, ač nejstarší, musil čekat na své splnění nejdéle. Dokončením třetího dílu (druhá část r. 1954), první částí dílu čtvrtého (r. 1957) a první částí dílu pátého (1970) byly »Dějiny královského města Pelhřimova a jeho okolí« dovedeny až do konce třicetileté války. Dokončení tohoto obrovského a pro dějiny českého Jihu a Jihovýchodu základního díla zabránila akademiku Dobiášovi smrt. Sám přesto stačil ještě zpracovat materiál až do konce 18. století. Jest si jen přát, aby se i této jeho cenné a na fakta tak bohaté práci dostalo čestného vydání.

Vedle svých zásluh vědeckých a pedagogických vynikl akademik Dobiáš též jako organizátor: již r. 1924 byl zvolen za mimořádného člena Královské české společnosti nauk (řádný člen od r. 1948) a byla mu svěřena vrchní redakce francouzsky vydávaného periodika »Revue des travaux scientifiques«, určeného pro informování ciziny o pokrocích české práce vědecké. A jak vytkl profesor Bidlo 22. března 1929 v návrhu, aby dr. Josef Dobiáš byl jmenován řádným profesorem, »jeho zásluhou vydávání cenné této publikace bylo značně urychleno a vybaveno z krize«. Působil též v mnoha redakcích našich i zahraničních periodik: z našich jmenujme alespoň Archiv orientální, sborník Historica a Listy filologické, z cizích Année épigraphique. Dne 23. dubna 1932 byl zvolen mimořádným a 5. března 1938 řádným členem 1. třídy České akademie věd a umění, z cizích vědeckých společností byl členem Rumunské numismatické společnosti. V ČSAV pracoval dále v komisích pro soupis rukopisů a v komisi onomastické a od založení Akademie až do posledních dnů svého života i v historickém kolegiu ČSAV. Výsledky, jichž akademik Dobiáš dosáhl ve svých vědeckých pracích, byly oceněny r. 1963 stříbrnou plaketou ČSAV »Za zásluhy o vědu a lidstvo« a r. 1968 zlatou plaketou Františka Palackého. Téhož roku mu věnoval i ústřední výbor Národní fronty v Pelhřimově plaketu k 50. výročí vzniku Československé republiky.

Jakákoli vzpomínka na akademika Dobiáše by byla neúplná, kdybychom se nezmínili také o jeho vynikajících vlastnostech lidských. Těm, kdož měli to štěstí a seznámili se s ním blíže, vybavuje se ve spojení s jeho jménem snad nejsilněji jeho ušlechtilá lidskost, skutečná »humanitas«, vyvěrající z jeho nesmírné vnitřní kázně pracovní, etické, lidské. Akademik Dobiáš se sám častěji zmiňoval o posloupnosti, jež vládne ve vědě,

mluvíval o povinnosti, již jsou nové generace zavázány pokračovat v odkazu generací dřívějších, kriticky se s tímto odkazem vyrovnávat, postoupit tak v poznání dále a nakonec zase odevzdávat pochodeň mladším. Je to myšlenka v podstatě optimistická, která nám dnes pomáhá překonávat odloučení od vzácného učitele, spolupracovníka a přítele, neboť je v ní obsažen i příslib, že akademik Dobiáš svým příkladem, dílem a celým svým životem zůstane nadále s námi.

J. Hejnic

P O Z N Á M K Y

1) Míňna je publikace „Doba Augustova“, kterou profesor Dobiáš napsal společně s Ot. Jiránim a Ant. Salačem a která vyšla r. 1933 v Společnosti přátel antické kultury.

Gorsium — nově odkryté město v Dolní Pannonii

Dolnopannonská osada *Gorsium* byla uváděna v *Itinerarium Antonini* jako průsečík silnice, spojující Aquincum se Sopianami, a cesty vedoucí do Sopian z Brigetia. Její přesnější identifikace však byla dlouho jen hypotetická. V krajině, v níž se dala existence této osady nejnáze předpokládat, se nabízela jako nejlákavější možnost ztotožnit Gorsium se Székesfehérvárem, avšak tento předpoklad se ukázal jako mylný. Na území jmenovaného maďarského města, z něhož pochází řada cenných římských nálezů, se však nepodařilo odkryt stopy skutečného římského sídliště, které nepochybně vzniklo na významné silniční křižovatce.

Teprve v poslední době se podařilo Gorsium lokalizovat a obohatit tak mapu dolnopannonské oblasti o další přesně zjištěnou římskou osadu. Gorsium leželo podle dnešních názorů asi 15 km jižně od Székesfehérváru poblíž osady Tácu (v župě Fejér). Archeologická lokalita, která se dnes pokládá za antické Gorsium, byla známá už ve druhé polovině předchozího století a v její oblasti bylo již v té době učiněno několik zajímavých jednotlivých nálezů. Trvalo však dlouho, nežli se přikročilo k šíře organizovanému archeologickému výzkumu. Vykopávky tu byly vedeny před druhou světovou válkou (1934 a 1939) a pak po delší přestávce v poválečné době, zejména od roku 1958. Výsledkem první (předválečné) fáze archeologických prací bylo odkrytí dvou pozdně antických vill, avšak celkový ráz lokality objasněn nebyl. To se stalo teprve po roce 1958, kdy archeologický výzkum nabyl na systematickosti. Předcházela mu letecký průzkum terénu i řada pozemních pozorování, takže odkrývání objektů již nebylo vystaveno působení náhody. V důsledku tohoto postupu se podařilo odkryt samotné centrum římského města.

V hrubých rysech je dnes možno stanovit i hlavní etapy ve vývoji Gorsia. Osada ležela po obou stranách řeky Sárvízu na místě, které umožňovalo přechod přes řeku a mělo komunikační význam zřejmě již v době předřímské. V areálu Gorsia byly nalezeny i doklady o přítomnosti místního obyvatelstva, patřícího ke keltskému kmeni Eravisků, ale zdá se, že Eraviskové se na sledovaném místě objevili teprve s příchodem Římanů. Za svůj počátek vděčilo Gorsium tomu, že někdy v polovině 1. stol. n. l. byla na části jeho budoucího území umístěna

vojenská posádka, jejímž úkolem bylo chránit přechod přes řeku. Tuto posádku tvořila *ala I Scubulorum*, pro niž zde byl vystavěn tábor, jehož území se později stalo centrem nově vzniknuvšího římského města. Jmenovaná ala však byla záhy přeložena do Germánie, a protože nebyla bezprostředně vystřídána jinou vojenskou jednotkou, byl prostor jejího tábora osídlen civilním obyvatelstvem. Tuto událost lze považovat za vlastní počátek civilního sídliště městského typu.

Novou vojenskou posádku v tomto prostoru tvořila koncem 1. stol. n. l. *cohors I Alpinorum equitata*. Bylo pro ni nutno zřídit nový tábor, který se rozkládal na jih od připomínaného staršího tábora. Pobyť nové vojenské jednotky v prostoru Gorsia byl rovněž jen krátkodobý. Jakmile nabyl definitivní podoby přilehlý dunajský limes, ztratila vojenská kontrola přechodu na řece Sárvízu svůj dřívější význam; posádka byla odvolána a její tábor byl rozpuštěn. I v jeho blízkosti vznikla malá civilní osada, jež trvala jako *vicus* i nadále po odchodu vojska. Těžiště osídlení celé oblasti však leželo v Gorsiu. Jeho starší obyvatelé i noví přistěhovalci prováděli intenzivní výstavbu své osady. K jejímu architektonickému rozkvětu došlo v období od Traiana do počátku vlády Marka Aurelia. Za Hadriana bylo Gorsium povýšeno na municipium.

Hlavní pozornost při výstavbě města v první polovině 2. stol. n. l. se zřejmě soustřeďovala na jeho monumentální střed — na forum a na skupinu budov v jeho severním průčelí. Forum leželo zhruba ve středu teritoria někdejšího tábora, v němž byla ubytována *ala I Scubulorum*. Mělo protáhlý tvar a jeho severní strana patřila k nejvýstavnějším částem města. Budovy tu stály na mírně vyvýšeném místě, jehož přední okraj byl chráněn pevnou nízkou zdí; ta vytvářela vyvýšenou terasu, přístupnou z fora dvěma schodišti. Zeď byla na svých koncích zdobena dvěma polokruhovitými fontánami. Před budovami stojícími na této terase bylo jednoduché sloupořadí. Poslání jednotlivých částí tohoto městského »Kapitolia« se nepodařilo přesně určit, lze však předpokládat, že sloužily kultovním a úředním záležitostem.

Markomanské války znamenaly přerýv v plynulém rozvoji města. V té době byly Gorsiu způsobeny značné škody pustošivým nájezdem sarmatských kmenů. Mnohé soukromé domy i monumentální střed města byly vážně poškozeny a jejich obnova si vyžádala velkých nákladů. Nicméně se rány postup-

ně zacelily, obnovené město nabylo dokonce na výstavnosti a mohlo důstojně uvítat císaře Septimia Severa za jeho návštěvy v Pannonii v roce 202 n. l. Je známo, že severovské období bylo pro pannonské pásmo dunajského limitu a pro jeho přilehlá území dobou prosperity, a Gorsium se na ní nepochybně plně podílelo. V celé první polovině 3. stol. n. l. se město dále rozvíjelo. Svědčí o tom i příliv přistěhovalců z Balkánu i z východních oblastí říše, kteří našli v Gorsiu nový domov a zatlčili v něm definitivně pozůstatky starého místního keltského obyvatelstva.

Právě v této době vystupovalo zřetelně do popředí to, že význam Gorsia byl podmíněn jeho polohou na frekventovaných silničních spojích. Vedle silnic, připomínaných v *Itinerarium Antonini*, mělo Gorsium spojení i s dalšími městy: na východě s Intercisou, na jihozápadě podél jižního břehu Blatenského jezera s Poetoviem (a odtud přes Emonu s Itálií) a na severozápadě s Arrabonou. Gorsium tudíž představovalo vskutku důležitý komunikační uzel v strategicky významné části Pannonie. Poměry ve městě, v němž můžeme předpokládat přítomnost většího počtu obchodníků i řemeslníků, se nepochybně vyznačovaly stálou dynamičností i celkovou vyspělostí životního stylu.

Kolem roku 260 n. l. však zasadili Gorsiu další úder sarmatští Roxolanové. Výstavné části města se znovu ocitly v troskách. Obnovovací práce, k nimž došlo koncem 3. a počátkem 4. stol. n. l., vtiskly Gorsiu novou tvářnost. Centrum města, odpovídající antickým normám, nebylo uvedeno do dřívější podoby. Vznikaly nové budovy, překvapující svými rozměry i vybavením, ale svědčící zároveň o závažné přeměně dřívějšího městského způsobu života. Důležitou památkou z této doby je rozsáhlá villa (49x65 m), opatřená přepychovým zařízením, lázněmi, ústředním topením v některých místnostech apod. Tento palác byl jistě autonomní hospodářskou jednotkou uvnitř města; není bez zajímavosti, že jeho rekonstruovaný vzhled i vnitřní členění připomínají v mnohém ohledu soudobé villy z jiných končin říše, jejichž vlastníci ovládali rozsáhlé plochy zemědělské půdy ležící kolem. Robustní zdivo villy nemůže ponechat nikoho na pochybách, že villa měla sloužit i jako ochranný a opěrný bod proti eventuálnímu nájezdu kočovných kmenů z východních rovin. Ze 4. století n. l. pochází dále budova, jejíž půdorys se podobá rané křesťanské basilice, a podlouhlé

stavení, rozdělené na řadu malých místností; nepochybně šlo o drobné obchůdky a dílny (*tabernae*). Město tedy získalo nový vzhled — a dostalo i nové jméno. Na počest císaře Maximiana, který se označoval jako *Herculius*, přijalo jméno *Herculia*.

Následující období v dějinách města nelze sice označit za přímočarý úpadek, ale občasná prosperita v něm nikdy již nedosáhla dřívějších vrcholných forem. Ještě po roce 360 n. l. se ve městě rozvíjela stavební činnost, avšak brzy začala celá oblast, v níž Herkulie ležela, pociťovat důsledky velkých kmenových přesunů, jimiž se vyznačoval skloněk antiky a raný středověk zvláště v pannonském prostoru. V době těchto pohybů byly mnohé stavby ve městě zničeny. Obyvatelstvo proto opouštělo své domovy, ale aspoň v určité míře se znovu vrátilo zpět. Některé stavby si tak uchovaly kontinuitu až do středověku a teprve turecký vpád znamenal v prostoru pozdě antické Herkulie konec zkomírajícího osídlení.

V dnešní době je odkryta a zpřístupněna nejdůležitější, centrální část města. Pečlivě rekonstruované půdorysy objevených staveb umožňují dobrou představu o rázu tohoto města, které kdysi bylo vedle Aquinka nejlidnatější osadou v severovýchodním cípu Pannonie. Dosud není odkryt celý areál antickeho Gorsia, ale i při dnešním rozsahu provedených prací patří Gorsium k největším přírodním archeologickým museím v MLR. Objevy v Gorsiu obohatily naše znalosti o antických městech v římském Podunají a není vyloučeno, že další výzkum této oblasti přinese nové poznatky a snad i další překvapení.

(Zpracováno podle publikací: Jenő FITZ, *Gorsium*, Székesfehérvár 1970; A *Római kor Fejér Megyében*, Székesfehérvár 1970.)

J. Burian

Význam středolatiniského slovníku pro studium středověké latiny v českých zemích

V souvislosti se stoupajícím zájmem o prozkoumání středověkého latinského jazyka a písemnictví se objevuje v odborné literatuře snaha postihnout charakteristické znaky středověké latiny, jimiž se odlišuje od latiny starověké, a její vývojové tendence. Z prací věnovaných v poslední době tomuto tématu jmenujme studii O. Prinze *Zur sprachlichen Entwicklung des Mittellateins* (zvl. otisk z »Handelingen van het XXVe Filologencongres« 1963), úvahy D. Norberga v jeho knize *Manuel pratique de latin médiéval*, Paris 1968, a příslušné kapitoly v díle V. Paladiniho-M. de Marca, *Lingua e letteratura mediolatina*, Bologna 1970. Všechny uvedené práce jsou významným příspěvkem k poznání evropské středověké latiny, tím záslužnějším, že jde o otázky dosud málo prozkoumané. Autoři musili ovšem pracovat na základě omezené materiálové báze. Středověká latina v českých zemích zůstala pro jejich studia téměř zcela nevyužita. D. Norberg se naší oblasti dotkl jedinou drobnou zmínkou, V. Paladini — M. de Marco uvádějí z naší latinsky psané středověké literatury pouze kroniku Martina Opavského. Příčina je pochopitelná. Nedostává se kritických edic našich středověkých latinských děl, chybí slovník středověké latiny, který je jedním ze základních předpokladů pro možnost hlubšího studia středověké latiny a pro zpracování shrnujících pojednání, která jsou dosud v naší odborné literatuře výjimkou.

Zpracování slovníku středověké latiny v českých zemích je proto předním úkolem naší medievistiky. Již za dnešního stavu prací na něm (kdy byla zpracována hesla písmen A-C a 1. sešit, obsahující úsek hesel A-AL odevzdán k tisku) lze na jeho základě naznačit několik charakteristických znaků středověké latiny naší oblasti. Při mezinárodním rázu středověké latiny je samozřejmé, že jsou tyto rysy v podstatě společné znakům středověké latiny v ostatních evropských zemích.

Typickým znakem naší středověké latiny je stejně jako v latině jiných oblastí obliba určitých sufixů. U substantiv jsou to např. sufixy *-ista* (*artista, calcarista*), *-fex* (*asserifex, cultelifex*), *-issa* (*arcuficissa, comitissa*), *-trix* (*calcatriatrix*), *-itas* (*argenteitas, arenositas*), *-men* (*atramen*), u adjektiv *-ibilis* (*arguibilis, argumentabilis, assignabilis*), *-osus* (*arcuosus, arenulosus, aridosus*), u sloves *-izo* (*argumentizo, chorizo*), *-fico*

(*bonifico*). Oblíbené jsou i některé předpony, např. *archi-* (*archicaput, archidapifer*).

Při tvoření slov se i v naší středověké latině uplatňuje analogie. Tak jsou např. středolatinská adverbia *amatim, sociatim* tvořena analogicky podle obdobných adverbíí starověkých, jak se o tom zmiňuje text rukopisu pražské UK IX E 4 fol. 210 r: *possumus invenire adverbia nova... ut sicut dico hostiatim, ita potest dici amatim, sociatim*.

Dalším charakteristickým rysem středověké latiny je snaha po zřetelnosti a výraznosti. Uplatňuje se i v latině naší oblasti, a to jak při tvorbě slov, tak v syntaxi. Ze snahy po zřetelnosti volí např. Křišťan z Prachatic ve svém spise *De utilitatibus astrolabii* (rukopis pražské kapitulní knihovny OI) pro pojem »obloukovitě zakřivený« místo opisu nově tvořeného adjektiva *arcuosus: qui (geometre) norunt aquam in vase non superficiem planam, sed arcuosam expetere* (fol. 45r). Jiným projevem snahy po zřetelnosti je volba předložkových místo prostých pádů. Příkladem mohou být obraty jako *aspergere cibum cum sale* (v rukopise olomoucké kapitulní knihovny 362, fol. 76v), *assentire cum aliquo* (v Neplachově kronice, FRB III, str. 475a). U této vazby by bylo možné pomýšlet na vliv českého spojení »souhlasit s někým«. Při hledání tzv. bohemismů je ovšem třeba opatrnosti. Tak by bylo lze spatřovat vliv češtiny i u vazby *abutor bonorum seculi* (v Jakoubkově traktátu *De paupertate cleri*, vyd. J. Sedlák, Studie a texty II, Olomouc 1915, str. 453), je však nutno si uvědomit, že podobnou změnu pádových vazeb lze najít i v latině jiných evropských oblastí. Paladini — de Marco připomínají např. ve své knize na str. 33 vazbu *fruor boni*. Snaha po zvýraznění vedla středověké autory k tvorbě slovesných tvarů typu *essens*, hrála pravděpodobně roli i při volbě a oblíbě určitých předložek, např. *super* ve vazbách jako *apponere super apostema tyriacam* (v Albíkové spisu *Collectorium minus*, vyd. K. Sudhoff, Archiv für Geschichte der Medizin 9, 1916, str. 122), *ascendere super coelos* (K. Konrád, Dějiny posvátného zpěvu staročeského I, Praha 1893, str. 98), *infamari super aliqua re* (v Arnoštových statutech, vyd. B. Dudík, Brünn 1872, str. 10), *cadere super genua* (v životě Milíčově, FRB I, str. 415), nebo předložky *pro* ve vazbě *aptus pro sacristia* (*Acta visitationis archidiaconatus Pragensis*, rukopis pražského kapitulního archivu XIV, fol. 54v). Úsilí o zřetelnost vede naše středověké autory k hromadění předložek typu *super et in*

(např. v Regestech VII, str. 844 k r. 1363: *super et in haereditate*), *super et pro* (v Janových Regulích IV, str. 123: *leges super et pro acquirendis diviciis*) a k hromadění předpon typu *antepraedecessor*.

Typické pro naši středověkou latinu jsou infinitivní vazby, např. *aspirat obtinere honores* (ve Vincentiových Annálech, FRB II, str. 411), *armatus sit se defendere* (ve zmíněných Aktech visitationis, fol. 54v).

Stejně jako ve středověké latině jiných oblastí Evropy dochází i u nás velmi často k rozšiřování významu starověkých slov. Např. slovo *asser*, označující ve starověku kůl, tyč nebo prkno, nacházíme v našich pramenech jako pojmenování dřevěné desky, užívané k vazbě knih, např. v Soudních aktech pražské konsistoře (III, str. 64): (*librum*) *in pergameno scriptum . . . et in asseribus ligatum*.

Hojně jsou i v naší středověké latině neologismy, které vznikaly z potřeby označit předměty a pojmy, jež ve starověku neexistovaly. Při jejich tvoření se naši středověcí autoři nevyhýbali přejímání slov z národních jazyků i neologismů ze středověké latiny ostatních evropských zemí. D. Norberg uvádí ve zmíněné knize (str. 69) jako příklad užití cizího slova v latině polské oblasti výraz *cmetho*. Polský slovník středověké latiny (Lexicon mediae et infimae Latinitatis Polonorum II, sl. 508nn) uvádí nejstarší doklad tohoto slova z r. 1246. U nás je tento výraz doložen již k r. 1222 (Codex diplomaticus Bohemiae II, str. 223; srv. též Gebauerův Slovník staročeský II, str. 59b a Machkův Etymologický slovník jazyka českého 1968², str. 261b). Jiným příkladem přejímání cizího slova v naší středověké latině může být latinsky skloňované slovo *kalfas* (= velká nádoba, z něm. Kalkfass, viz Machek, l.c. str. 236a), užitě v Liber distributorum Nove fabrice Ecclesie Pragensis (vyd. J. Neuwirth, Die Wochenrechnungen . . . des Prager Dombaues in den Jahren 1372—1378, Prag 1890): *pro calfassiiis V gr. sol.* (str. 320), nebo výraz *bassta* (staročeské *bašta* z italského *bastia*, viz Gebauerův Slovník I, str. 28b a Machek, l.c. str. 48a), který se vyskytuje s latinskými koncovkami v našem slovníkovém materiálu velmi často. Nejstarší doklad je z lounské městské knihy (lounský městský archiv sign. I C 6) k r. 1442: *circa rotundam basstam* (fol. 195r).

Velké množství neologismů a přejatých slov je ovšem obsaženo ve spisech lékařských, matematických, astronomických,

alchymistických a botanických. V nich se výrazně projevuje vliv řečtiny a arabštiny. Charakteristická je pro tyto výrazy variabilita forem a neustálený způsob psaní. Např. výraz *aludel*, označující sublimační nádobu, užívanou v alchymii, pochází z arabštiny. V našem materiálu se vyskytuje v podobě *aludel*, *alludel*, *aludelum*, *alutelum*, *allutellum* (naše doklady jsou čerpány vesměs z rukopisů). Botanický výraz *citromelon*, odvozený z řeckého kitromélon (viz Thesaurus linguae Latinae III, sl. 1207, ř. 66) se vyskytuje v našich rukopisných dokladech v podobě *citromillum* nebo *citimillus*.

Uvedené příklady naznačují možnost využití středolatin-ského slovníku pro studium středověké latiny v naší oblasti. Vzhledem k tomu, že jde o slovník zpracováváný na základě rozsáhlého materiálu, získaného nejen z vydaných děl, nýbrž i z rukopisů, a že je pojat jako slovník diferenční, který k rozdílům mezi starověkou a středověkou latinou zvláště přihlíží, lze od něho čekat pro zpracování charakteristiky naší středověké latiny značný přínos.

D. Martínková

Šimon Jesenský, člen trenčianskeho básnického krúžku

Narodil sa 8. septembra 1529 v Hornom Jasene (v Turci) ako štvrtý syn Štefana Jesenského a Barbory Rakovskej¹). Študoval v Bardejove u Leonarda Stöckela²) a v máji roku 1555 se zapísal na univerzite vo Wittenbergu³). Po návrate do vlasti stal sa učiteľom na škole v Martine. Jeho učiteľovanie v Martine je zaručené pre rok 1557, pretože Juraj Sopúšek zo Žiliny ho vo svojom životopise, napísanom pred ordináciou vo Wittenbergu roku 1569, uviedol ako svojho učiteľa v Martine, odkiaľ vraj ešte na dva roky odišiel k Leonardovi Stöckelovi do Bardejova⁴). Iným jeho žiakom v Martine bol Melchior Ebie Turociensis⁵) a Pavol Fabricius z Oravy⁶). Jeho učiteľovanie v Martine spomína aj J. Režík v Gymnaziológiách, a to pre rok 1557⁷). O Škrovina v diele Z histórie turčianskeho seniorátu a jeho sborov tiež ho uvádza ako prvého evanjelického učiteľa v Martine, a to v rokoch 1557—1560, odkiaľ vraj odišiel do Nemeckej Lupče⁸). Že bol učiteľom v Nemeckej Lupči, dosvedčujú jeho žiaci, Žigmund Nosický⁹) a Stanislav Petráško¹⁰). Nevieme však, kedy prišiel do Lupče, a nepoznáme ani rok jeho odchodu z Lupče. Pre odchod z Martina by snáď prichádzal do úvahy začiatok roku 1561, pretože František Revay v liste bratovi Michalovi z 3. februára 1561 prejavil svoju nevôľu s jeho úmyslom odísť (neuvádza kam) a súčasne sa veľmi priaznivo vyjadril o jeho kvalitách, pre ktoré ho vraj treba získať¹¹). Nevieme ani, kedy sa stal kastelánom Trenčianskeho hradu, no stalo sa tak asi v polovici 60-tych rokov 16. stor., ale rozhodne až po roku 1561. V básni, ktorou prispel do zbierky Martina Rakovského, *De obitu D. Georgii Rakovsky*, vydanéj po smrti Martinovho strýka a Šimonovho ujca Juraja Rakovského roku 1560, ešte nepoužíva titul, vyplývajúci z jeho neskoršieho trenčianskeho postavenia¹²). No koncom 60-tych rokov 16. stor. už bol iste v Trenčíne, kam za ním dochádzal z Bratislavy jeho bratranec Martin Rakovský, ktorý sa v Trenčíne zoznámil aj so svojou budúcou manželkou Dorotou Krivay¹³). Roku 1573 alebo niečo predtým napísal Šimon Jesenský príspevok do diela Martina Rakovského *De magistratu politico* a z venovania príspevku — *Simon Iessenski a lessen, praelectus arcis Trencziniensis, ad Martinum Rakocium, fratrem*

suum,¹⁴⁾ jasne vyplýva jednak jeho zamestnanie v Trenčíne, jednak jeho príbuzenský vzťah k Martinovi Rakovskému.

Šimon Jesenský bol členom trenčianskeho básnického krúžku, do ktorého patrili Mikuláš Mader a neskoršie aj jeho syn Valerian, Peter Baroš, Juraj Koppay, Ján Pruno, Matej Carthicius, Juraj Chotešovský, Ján Storch, Adam Maczák, Ladislav Kubinyi, Martin Hrabovský, Mikuláš Medniensky a iní, a ktorého podporovateľom bol trenčiansky župan Ladislav Popel z Lobkovíc. Vzťah Šimona Jesenského k členom krúžku bol mimoriadne kladný a dozvedáme sa o ňom zo zbierky Valeriana Madera *Libellus exercitiorum*, vydanéj v Hlohovci roku 1588¹⁵⁾. V básni, ktorú autor zbierky napísal na počesť návratu Ladislava Popela, uvádza medzi tými, ktorí sa radujú z jeho príchodu, aj Šimona Jesenského s manželkou¹⁶⁾, o ktorej však nevieme nič bližšieho. V inej básni, napísanej roku 1577 a venovanej Šimonovi Jesenskému, v tom čase už notárovi Trenčianskeho hradu a mesta Trenčina, s vďakou spomína na Jesenského starostlivosť o neho: bez neho by vraj nikdy nebol videl Bardejov¹⁷⁾. Aj v ďalšej básni, v ktorej ospieval trenčianske záhrady, znovu ďakoval Šimonovi Jesenskému za podporu, ktorú mu preukazoval za študentských čias, a prosil ho o pomoc, keďže sa vraj chce stať učiteľom v Trenčíne¹⁸⁾. Konečne Valerián Mader venoval Šimonovi Jesenskému aj ďalšiu báseň, zloženú v sapfických strofách r. 1580, na oslavu sviatku Šimona a Júdu¹⁹⁾.

Šimona Jesenského spájalo priateľstvo aj s Petrom Barošom, s ktorým spoločne pôsobil už v Nemeckej Lupči²⁰⁾, a ktorý taktiež prispel do Rakovského diela *De magistratu politico*²¹⁾. Spoločne s ním prispel aj do zbierky, ktorú vydal ďalší člen krúžku Juraj Koppay pri príležitosti smrti cisára Maximiliana²²⁾.

Aj mladý Ján Pruno mal srdečný pomer k Šimonovi Jesenskému. V liste, ktorý poslal z Wittenbergu Valerianovi Maderovi 4. 9. 1581, pozdravuje Šimona Jesenského a Petra Baroša²³⁾.

V druhej polovici 70-tych rokov Šimon Jesenský už nebol kastelánom hradu, ale notárom v Trenčíne²⁴⁾. Jemu zverila Dorothea Krivay, vdova po Martinovi Rakovskom, dôležité majetkové listiny o Martinovej kúpe majetku od brata Mikuláša, ktoré však po jej smrti (roku 1582) Martinova dcéra Barbora nerozvážne vydala strýkovi Mikulášovi a neskoršie si na jeho úskok sťažovala u cisára Rudolfa²⁵⁾. S menom Šimona Jesenského sa stretáme aj v zápisnici o vyšetrovaní (v Trenčíne)

chytených zbojníkov v roku 1584²⁶). Nevieime kedy Šimon Jesenský zomrel, ale že roku 1596 ešte žil, vyplýva z Prefácie k Stöckelovej Postille, vydanej roku 1596 v Bardejove, kde sa Šimon Jesenský spomína medzi tými, čo prispeli na jej vydanie a pri jeho mene sa neuvádza pripomenka *piae memoriae*, ako u niektorých beneficentov²⁷).

Od Šimona Jesenského máme zachovaných päť básní. Prvou prispel do diela *De obitu D. Georgii Rakowsky*, ktoré po smrti Juraja Rakovského vydal jeho synovec Martin Rakovský vo Viedni roku 1560²⁸). Báseň pozostáva z 9 elegických distích a autor v nej vyzdvihol zbožnosť a čnosť svojho nebohého ujca, poukázal na jeho zásluhy o rod a vlasť. Nebohý bol dobrým človekom, dával prednosť verejnemu prospechu pred súkromným. Jeho smrť je nešťastím pre rodinu. No ako mnohých iných významných mužov v tomto storočí, aj jeho povolal Boh k sebe, a jeho duša sa odobrala do kráľovstva božieho.

Aj druhú báseň napísal Šimon Jesenský do diela Martina Rakovského, a to do jeho *De magistratu politico*²⁹). Jesenského báseň pozostáva z 11 daktylských hexametrov. Autor v nich prejavuje svoj obdiv nad dielom svojho bratranca, a to tak po stránce obsahovej ako aj formálnej. Sám by si prial pozdvihnúť svojho ducha umením Múz a oddýchnuť si od starostí, ktoré mu prinášajú pozemské povinnosti. V posledných veršoch vyzýva bratranca, aby šľachetnými plodmi Múz aj naďalej naplňal myseľ čitateľov.

Tretia báseň Šimona Jesenského se nachádza v zbierke *Divo Maximiliano II Tumuli senatus Trichiniensis*, ktorú roku 1577 vydal v Prahe Juraj Koppay, a do ktorej prispeli členovia trencianskeho básnického krúžku a aj Martin Rakovský³⁰). Príspevok Šimona Jesenského pozostáva zo 6 daktylských hexametrov a je akýmsi náhrobným nápisom na počesť Maximiliana. Za jeho vlády rímsky štát nepocítil nijakú porážku. Bol strážcom mieru, chlúbou rímskych cisárov a jeho chvála, česť a sláva potrvajú na veky.

Štvrtá Jesenského báseň *Praecatiuncula Simonis Jessenski, notarii comitatus et civitatis Trencziniensis in gratiam Valeriani Mader scripta manu sua*³¹), uverejnená v Maderovej zbierke *Libellus exercitiorum*, pozostáva z 3 elegických distích. Je akousi modlitbou, aby sa celý mohol odovzdať bohu a celého ho ctiť, kým sa nedostane medzi anjelov a nebude sa tešiť z pohľadu na boha.

Konečne piata Jesenského básň, uverejnená tiež v Made-
rovom *Libellus exercitiorum*, je vlastne vlastným náhrobným
nápisom, zloženým taktiež z troch elegických distích³²⁾. Po celý
život sa autor snažil zistiť, čo je, a zistil, že je len prach a tieň.
Že bol prach a kosti, môže sa pocestný presvedčiť nahliadnutím
do rakve. Jesenského hrob má čitateľovi pripomenúť, že ho
čaká rovnaký osud.

Význam Šimona Jesenského v dejinách slovenskej literatúry
spočíva predovšetkým v jeho podporovaní žiakov a v starostlivosti
o básnikov trenčianskeho krúžku, zásluhou svojho postavenia
kastelána Trenčianskeho hradu a trenčianskeho podžupana³³⁾
a neskoršie notára v Trenčíne. Významná politická činnosť mu
nedovolila básnický sa výraznejšie prejavíť. Jeho básne sú
príležitostného rázu a svedčia o hlbokom náboženskom založení
autora. Po formálnej stránke striedajú sa u neho slabšie verše
s lahodnými, ba kde-tu aj s majstrovskými, najmä v posledných
dvoch básňach.

M. O k á l

P O Z N Á M K Y.

1) A. Calagius, *Natales illustrium virorum, foeminarum, urbium, academiarum et monasteriorum. Francofurti cis Viadrum, 1609, 282; I. Nagy, Magyarországi családai, V.-VI., 337-338; Archív rodu Rakovských, fasc. 126, č. 3664.*

2) Usudzujem tak z toho, že svojich žiakov posielal k Stöckelovi a že prispel na vydanie jeho *Postilly* (Pozri pozn. 27).

3) Foerstemann, *Album Academiae Vitebergensis, 307 b 34.*

4) G. Buchwald, *Wittenberger Ordiniertenbuch, n. 880.*

5) G. Buchwald, *Beiträge zur Kenntniss der evangelischen Geistlichen und Lehrer Oesterreichs aus Wittenberger Ordiniertenbüchern seit dem Jahre 1573 [Jahrbuch der Gesellschaft für die Geschichte des Protestantismus in Oesterreich, XVII. Jahrgang, Wien 1896, 30].*

6) Tamže, 31.

7) Str. 210.

8) Str. 297.

9) G. Buchwald, *Beiträge . . . , Jahrbuch, XVII, 31.*

10) Tamže, XVIII, 305.

11) Archív rodu Révay, *Korešpondencia Michala Révaya.*

12) M. Rakovský, *De obitu D. Georgii Rakowsky, B I a.*

13) Pozri moju štúdiu, *História prvých piatich generácií rodu Rakovských, ZFFUK, Historica, roč. XIX-1968, 131-157.*

- 14) M. Rakovský, De magistratu politico, N IV b.
 15) Valerian Mader, Libellus exercitiorum poeseos scholasticorum propter tyrones artis versificatoriae, ut quomodo ea comparanda, promovenda, amanda et conservanda sit, exemplum capiant, in lucem editus. Galgocii 1588.
 16) Tamže, str. 3.
 17) Tamže, str. 4-8.
 18) Tamže, str. 52-55.
 19) Tamže, str. 112-114.
 20) Pozri pozn. 9 a 10.
 21) B I b.
 22) Divo Maximiliano II, . . Tumuli senatus Trichiniensis . . sempiternae memoriae fideique constantis ergu. Pragae 1577.
 23) V. Mader, Libellus exercitiorum, str. 160.
 24) Pozri pozn. 17.
 25) Archív rodu Rakovských, fasc. 54, č. 1285.
 26) Tamže, fasc. 54, č. 1288.
 27) L. Stöckel, Postilla, Bartphae 1596.
 28) M. Rakovský, De obitu D. Georgii Rakowsky, B I a:

*Eidem D. Georgio Rakowsky
 Simon Iesensky fecit.*

*Quem pietas Domino gratum virtusque decora
 fecerat insignem nobilitate virum,
 qui patriae causa multos tolerando labores
 grande sibi peperit nomen opumque decus,
 occidit infausta nondum maturus in hora
 et summum fati clausit in orbe diem.*

*Hunc veris aequum est lachrymis deplere patronum,
 nam commune fuit vir bonus ille bonum.*

*Publica postposuit privatis commoda nunquam,
 consilio cunctos cura iuvare fuit.*

*Ah quam facta dies haec est infausta propinquis,
 illis quae tantum sustulit atra decus.*

*Sed Deus e mundi hac multos aetate ruinis
 abstulit heroes in sua regna viros.*

*Hunc quoque spe citius, nam quis sperasset? ademit
 consortem regni iussit et esse sui.*

*Corpus humo tectum est, sed spiritus ipse petivit,
 e quibus ortus erat, regna superna Dei.*

- 29) M. Rakovský, De magistratu politico, N IV b:
*Simon Iesenski a Iessen, praefectus arcis Trencziniensis,
 ad D. Martinum Rakocium, fratrem suum.*
*Pulchra Magistratus tua dum ornamenta relegi,
 quanta meo cordi mentique sit orta voluptas
 illectare animum facilis dulcedine Musae
 et rerum ubertate gravi linguaque latina,
 spe magis, haud ullo cupiens fando assequar ore.
 O utinam plures in eis consumere soles*

*fas mihi sit suetumque bonis relevare Camoenis
pectus et officii paulum postponere curas
fece graves terrae. Sed tu, charissime frater,
macte anumque tuum recrea mentesque legentum,
dum licet, ingenuis Musarum fructibus imple.*

³⁰⁾ G. Koppay, Divo Maximiliano II, . . Tumuli senatus Trichiniensis. Pragae 1577 s. p.:

*Simon Iesenski.
Maximus Imperii Rector, quo sospite nunquam
Res Romana gravem sensit traxitve ruinam,
Conditur hoc tumulo. Quid quaeris amice viator?
Sanctae pacis erat custos, nunc sanctor ipse.
Magne pater patriae Divorum gloria Regum
Semper honos nomenque tuum laudesque manebunt.*

³¹⁾ V. Mader, Libellus exercitiorum, str. 166:
*Praefatiuncula Simonis Iessenski, notarii comitatus et civitatis Trenczin-
iensis, in gratiam Valeriani Mader, scripta manu sua.*

*Me mihi deme Deus deduc tibi me Deus ad te,
Ut totus valeam deditus esse tibi.
Utque tuae faciam sanctae dictamina legis
Teque pia semper speque fideque colam,
Donec in angelicis cantem tibi gloria turbis
Et praesens vultu perfruar ipse tuo.*

³²⁾ Tamže, str 166.
*Eiusdem Domini Simonis Iessenski Epitaphium, quod ipse sibi in vivis
statuit.*

*Dum vixi semper studui didicisse quid essem.
Nil didici nisi quod pulvis et umbra forem.
Pulvis et ossa fui, vis nosse? Reclude sepulchrum,
Corporis id monstrant pulvis et ossa mei.
Haec tibi, lector, erunt nostri monumenta sepulchri,
Ut cures sortem tu quoque nosse tuam.*

³³⁾ A. Calagius, Natales illustrium virorum, foeminarum, urbium, academiaram et monasteriorum. Francofurti cis Viadrum, 1609, 282.

R Ě S U M Ě

Šimon Jesenský (né le 8 Septembre 1529 à Hornie Jaseno en Slovaquie et mort après l. 1596 à Trenčín) étudia à Bardejov chez L. Stöckel et puis à Wittenberg (1555). Ses études finies, il fut d'abord instituteur à Martin et à Partizánska Ľupča, puis capitain du château de Trenčín et vicecomes du comité de

Trenčín et enfin notaire à Trenčín. Il fut membre du cercle poétique de Trenčín. Nous connaissons de lui 5 petits poèmes: le premier, publié dans l'oeuvre *De obitu D. Georgii Rakowski*, est un épicede écrit pour Georges Rakovský, son oncle; dans le second, publié dans le *De magistratu politico* du même M. Rakovský, il manifesta son admiration pour l'oeuvre de son cousin; le troisième poème se trouve dans le recueil de G. Koppay, *Divo Maximiliano II, Tumuli senatus Trichiniensis*, fut composé sous la forme d'une épitaphe; le quatrième, publié dans le recueil *Libellus exercitiorum* de V. Mader, est une prière versifiée et enfin le cinquième, publié dans le même recueil, est une inscription sépulcrale pour l'auteur lui-même.

Les poèmes de Šimon Jesenský sont tous occasionnels et ils témoignent la religiosité profonde de leur auteur.

Nález rukopisu pamětí Václava Nosidla z Geblic

V základní knihovně Čs. akademie věd (sign. TC 23) jsem našel rukopis historického spisu Václava Nosidla z Geblic o událostech za protireformace v Litoměřicích a o osudech českých exulantů v Sasku. Dílo bylo doposud známo pouze z opisů F. M. Pelcla a J. P. Cerroniho. Je významným pramenem pro životopisy humanistů bělohorského období, o jejichž latinské literární tvorbě bylo pojednáno i na stránkách tohoto časopisu. Protože však Nosidlovo dílo samo není psáno latinsky, nýbrž česky, bude podrobnější zpracování uveřejněno v jiném časopisu.

J. Martinek

O překládání českých veršů do latiny

Stylistická problematika

Jestliže dnes někdo překládá do latiny verše, které složil v národním jazyce básník moderní doby, naráží na problém, jak vyjádřit v překladě stylistické hodnoty originálu a mezi nimi především hodnoty prozodické. Pokusím se zaujmout k tomuto problému stanovisko na základě svých zkušeností a osvětlit jej na vybraných ukázkách.

Jestliže překládáme verše z jednoho jazyka do druhého, musíme si uvědomit, že stylistické a obzvláště prozodické hodnoty originálu úzce souvisí se zvukovými hodnotami vlastními jazyku, ve kterém bylo původní dílo složeno. A tak jestliže chceme překládat náležitě, musíme zároveň s výměnou jazyka vyměnit i prostředky stylistické, to znamená ty hodnoty, které určuje jazyk originálu, musíme vyměnit za ty hodnoty, které jsou vlastní jazyku, do kterého překládáme, a které jsou zároveň ekvivalentní.

Ale kterou cestou máme postupovat, jestliže verše, které složil v národním jazyce autor naší doby, překládáme do latiny, to znamená do jazyka monumentálního, ve kterém existují literární díla psaná v různých epochách? Zřejmě máme možnost volit mezi různými elementy stylistickými a tedy i prozodickými, protože stylistický systém a tedy i systém prozodický se měnil během dob, ve kterých se latinský jazyk vyvíjel.

Jestliže prohlédneme latinská básnická díla starověku středověku a doby nejnovější, jestliže se podíváme na vývoj latinské prozodie od starověku až do naší doby, zjišťujeme tato fakta: na začátku vývoje se objevuje u Římanů prozodie přízvučně-časoměrná, to je prozodie, ve které se respektuje i slovní přízvuk i kvantita slabik, a to ve verších saturnských a v lidových verších trochejských. Tato prozodie vyhovovala jazyku latinskému, který měl v té době přízvuk důrazový, ovšem ne tak výrazný jako v dobách pozdějších císařů. Fakt, že v primitivní prozodii latinské se přihlíželo jednak k přízvuku, jednak ke kvantitě slabik, se potvrzuje svědectvím, které nám vydává tak zvané jambické krácení a pozdější vývoj latinského veršování. (Jambické krácení záleží v tom, že jambický sled dvou slabik ⟨např. *mālē*⟩ může mít prozodickou platnost dvou slabik krátkých, kdežto ve slově o dvou slabikách dlouhých se ne-

přízvučná slabika nekrátila (např. věřē). Z toho vyplývá, že v té době latinský přízvuk vyžadoval buď jednu slabiku dlouhou nebo dvě slabiky krátké).

V dalším vývoji básnickém postupně vytlačila z latinské literatury prozódii přízvučně-časoměrnou řecká prozódie časoměrná, jejíž podivuhodná moc a krása způsobila, že v umělém veršování latinském zvítězila prozódie časoměrná. Avšak ještě v 2. stol. př. n. l. užíval ve svých verších prozódie přízvučně-časoměrné (domácího verše saturnského) básník L. Accius a ve verších lidových se udržela tato prozódie až do doby Horatia Flacca.

Ale důrazový přízvuk, který se nyní začal v latinské prozódii zanedbávat, nezůstal trvale bez významu, nýbrž v době pozdějších císařů se stával silnějším a silnějším, až se nakonec stal dominantním činitelem rytmickým. A s tímto zesílením důrazového přízvuku pak souviselo to, že se přízvučné samohlásky krátké přízvukem prodlužovaly a naopak dlouhé slabiky nepřízvučné zkracovaly. Tyto změny v kvantitě slabik měly za následek to, že se ztrácel cit pro kvantitu slabik. A když mizel cit pro kvantitu a přízvuk se stával výraznějším, nestačil sám sled slabik dlouhých a krátkých k tomu, aby z něho vznikl dojem rytmu, nýbrž bylo třeba teze silněji iktovat. Silnější iktus se pak stával činitelem rovnomocným s přízvukem slovním, a aby nenastávala kolize mezi ním a přízvukem, vznikala snaha uplatňovat v metrickém schématu přízvučné slabiky jako teze, a to bez ohledu na jejich kvantitu. A tak najednou mohla být tezí i jedna krátká slabika přízvučná a naopak u nepřízvučných dlouhých slabik se leckdy nedbalo na jejich délku a měly v metrickém schématu platnost slabik krátkých. Takto vznikala zvláštní směs prozódie časoměrné a přízvučné. V přechodné době, kdy se v latině ztrácel cit pro kvantitu, v době, kdy nebyl v převaze ani element dynamický ani kvantitativní, objevil se ve verších latinských nový činitel rytmický, totiž princip, který záležel v počítání slabik.

Ale později se víc a více uplatňovala v latinských verších prozódie přízvučná, ve které byl slovní přízvuk důrazový dominantním rytmickým činitelem a kvantita slabik se zanedbávala. Latinská poezie středověká a poezie jednotlivých národů, která vznikala postupně z poezie latinské, je již založena převážně na důrazovém přízvuku slovním jako na činiteli ryt-

mickém. Ale umělá prozódie klasická, prozódie časoměrná, nebyla úplně vytlačena z latinské literatury, nadále se skládaly latinské verše časoměrné po vzoru autorů klasických. Toto veršování se rozvinulo později hlavně v básnické tvorbě humanistů a po nich se pěstovalo dále a pěstuje se až dodnes.

Nyní tedy ten, kdo překládá z národního jazyka do latiny, stojí před dilematem: kterého elementu užít jako činitele rytmického — přízvuku slovního nebo kvantitativní slabik? — Jestliže zvážíme výhody a nevýhody obou metod (časoměrné a přízvučné), dospějeme k závěru, že obě metody jsou jednostranné. V prozódii přízvučné se zanedbává element kvantitativní a tím se verše ochuzují, to znamená, že se zbavují krásy, která záleží ve střídání slabik dlouhých a krátkých. Na druhé straně prozódie časoměrná, ve které se nepřihlíží k slovnímu přízvuku — v latině vždy důrazovému, i když v různých dobách různě výraznému —, nevyhovuje důležité zvukové hodnotě latinského jazyka. A tak je problematické dát přednost jedné prozódii a druhou zavrhnout. Je tedy přirozené, že se nám dnes nabízí třetí řešení problému, řešení, které záleží v tom, že se přihlíží k oběma zvukovým elementům jazyka — k přízvuku i kvantitě slabik — a že se dbá, aby nebyly tyto elementy (jazyku latinskému vlastní) ve verších v rozporu, to znamená, aby přízvuk slovní nebyl v rozporu s iktem, ke kterému dochází bezděčně při členění rytmu, jehož základem je střídání slabik dlouhých a krátkých.

Pokud jde o rým, lze jej při překládání veršů z jazyka národního do latiny zachovávat, a to nejvhodněji právě v rámci prozódie, která přihlíží i k dynamickému elementu řeči. Rým totiž byl vždy spojen svou rytmickou funkcí s prozodií rytmickou (přízvučnou), jak o tom svědčí i etymologie jeho názvu. (Název rým vznikl z řeckého slova *rhythmos*.)

A nyní bychom si mohli náš prozodický problém osvětlit na vybraných básních. Bude snad nejlepší, když postavíme vedle sebe vybrané verše moderních básníků přeložené do latiny trojím způsobem prozodickým. Překlad časoměrný označíme vždy značkou »a«, překlad přízvučný značkou »b« a překlad přízvučně-časoměrný značkou »c«.

K. J. ERBEN

VODNÍK

Na topole pod jezerem
seděl vodník pod večerem:
„Sviť, měsíčku, sviť,
ať mi šije nit.

Šiju, šiju si botičky
do sucha i do vodičky:
Sviť, měsíčku, sviť,
ať mi šije nit.

Dnes je čtvrtek, zejtra pátek —
šiju, šiju si kabátek:
Sviť, měsíčku, sviť,
ať mi šije nit.

Zelené šaty, botky rudé,
zejtra moje svatba bude:
Sviť, měsíčku, sviť,
ať mi šije nit.“

Ráno, raničko panna vstala,
prádlo si v uzel zavázala:
„Půjdu, matičko, k jezeru,
šátečky sobě vyperu.“

„Ach nechod', nechod' na jezero,
zůstaň dnes doma, moje dcero!
Já měla zlý té noci sen:
nechod', dceruško, k vodě ven!“

b)

Supra lacu vir sedebat,
noctu populo canebat:
„Luce, lunula,
suant filula.

Neo crepidas frugales
in madores et in calles,
luce, lunula.
suant filula.

Netur vestis coniugalis,
cras iam sextus, Bacchanalis,
luce, lunula.
suant filula.

UNDINUS

a)

Arbore vir sub nocte sedebat
ad stagnum nens fila canebat:
„Lunula, luce polo,
filum nere volo.

Nere volo soccos frugales
in madidas siccasque calles,
lunula, luce polo,
filum nere volo.

Netur vestis coniugalis,
cras iam sextus, Bacchanalis,
lunula, luce polo,
filum nere volo.

Soccos et viridem vestitum,
cras habeo conubi ritum,
lunula, luce polo,
filum nere volo.“

Virgo sub lucem surrexit,
vestes in nodos connexit:
„Ad stagnum, mater, vadam,
loturae me nunc tradam.“

„Ne discedas, filia cara,
nam hodie, mea somnia amara,
filia, quaeso, domi maneat,
est melius, si non abeas!“

c)

Supra stagno mas sedebat,
noctu populo canebat:
„Luce, lunula,
duco filula.

Nebo socculos frugales
in madores atque in calles,
luce, lunula,
duco filula.

Netur vestis coniugalis,
cras iam sextus, Bacchanalis,
luce, lunula,
duco filula.

*Soccus, viridem vestitum
ad conubialem ritum,
luce, lunula.
suant filula.“*

*Socci, caesius vestitus,
cras est mi iugalis ritus,
luce, lunula,
duco filula.“*

*Virgo mane iam surrexit,
tunicas in nodos nexit:
„Mater, volo vadere,
apud lacum lavere.“*

*Virgo mane iam surrexit,
vestimenta nodis nexit:
„Mater, vellem vadere,
vestes lymphæ tingere.“*

*„Ne discedas, nata cara,
vidi somnians amara,
nata, domi maneas,
quaeso, ne nunc abeas!“*

*„Ne discedas, nata cara,
vidi somnians amara,
quaeso, ne discesseris,
rectius, si manseris!“*

VÍTĚZSLAV HÁLEK

*KDO V ZLATĚ STRUNY ZAHRÁT
ZNĀ*

*AUREAS CHORDAS DIGITIS
FERIRE*

*Kdo v zlaté struny zahrát zná,
jej ctěte víc než sebe;
neboť vás tak Bůh miloval,
že poslal vám ho z nebe.*

a)

*Aureas chordas digitis ferire
qui scit, a vobis sacer hic putetur:
nam Dei summo datus est favore
caelitus orbi.*

*Hrozné, když Bůh neúrodou
a morem trestá přísně;
však ze všech trestů největší,
když národ nemá písně.*

*Vae, quibus fruges negat ira caeli,
vae, quibus pestemque
luemque mittit,
sed, quibus cantus adimit, severa
hos magis urget.*

*Ten národ ještě nezhybnul,
dokud mu věstec zpívá,
jeť píseň v nebi zrozena
a ve smrti život ulívá.*

*Non perit gens, cui suus est poeta,
in poli celsa regione natum
mortuis vitam valet et vigorem
reddere carmen.*

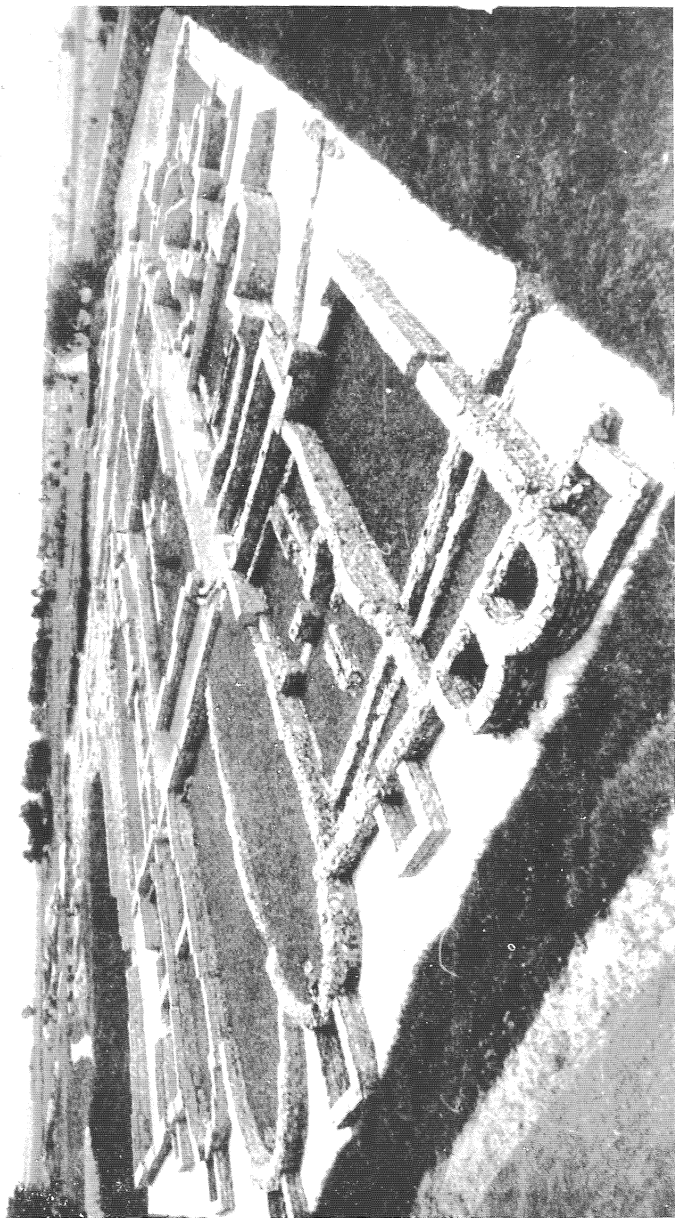
(Metrický překlad Fr. Palaty)

Akademik Josef Dobiáš

Gorsium: Fontána ve východní části fora

Gorsium: Pozdně antický palác (villa)

b)

*Qui pulsat chordas aureas,
a vobis sit praelatus,
de caelo Dei gratia
ad vos est delegatus.*

*Et pestis et sterilitas
sunt dira Dei poena
sed clades vere maxima,
cum caret gens camena.*

*Nam nondum perit populus,
cui cantat vatis Musa,
est ortum carmen caelitus,
quo morti lux infusa.*

c)

*Qui pulsat chordas aureas,
a vobis sit praelatus,
de caelo diva gratia
ad vos est delegatus.*

*Et pestis, infecunditas —
est dira diva poena,
sed clades vere maxima —
gens indigens camena.*

*Gens illa nondum mortua,
cui cantat vatis Musa,
est ortum carmen caelitus,
quo morti est lux infusa.*

PETR BEZRUČ

OSTRAVA

*Sto roků v šachtě žil, mlčel jsem,
sto roků kopal jsem uhlí,
za sto let v rameni bezmasém
svaly mi v železo ztuhly.*

*Uhelný prach sed mi do očí,
rubíny ze rtů mi uhly,
se vlasů, s vousů a s obočí
visí mi rampouchy uhlí.*

*Chléb s uhlím беру si do práce,
z roboty jdu na robotu,
při Dunaji strmí paláce
z krve mé a z mého potu.*

*Sto roků v kopalně mlčel jsem,
kdo mi těch sto roků vrátí?
Když jsem jim pohrozil kladivem,
kde kdo se začal mi smáti.*

OSTRAVA

a)

*In fovea tacite fodiebam,
annos centum vere,
in macris humerisque lacerti
in ferrum riguere.*

*In visu pulvis consedit,
cessit rubor labiorum,
pendet carbo, barbae, crinis
atque superciliorum.*

*Panis — cum carbone, lassus
sum graviore labore,
alta palatia sanguine structa
atque meo sudore.*

*In fovea tacite fodiebam,
quis mihi redderet annos?
Cumque minarer, deridebant:
en sensus insanos!*

Abych měl rozum,
šel v kopalnu zas,
pro pány dřel se jak prve —
napřáh jsem kladivo — teklo v ráz
na Polské Ostravě krve!

Všichni vy na Slezské,
všichni vy, díme,
nech je vám Peter neb Pavel.
mějž prs kryt krunýřem ocelovým,
tisícům k útoku zavel;

všichni vy na Slezské,
všichni vy, díme,
hlubokých páni vy dolů;
přijde den,
z dolů jde plamen a dým,
přijde den, sůčtujem spolu!

b)

*Effodiebam sub foveis,
centum iam anni fluxere,
musculi mei sub brachiis
ferrei iam riguere.*

*Pulvis consedit in oculis,
rubor decessit laborum,
pendent carbunculi crinium,
barbae, superciliorum.*

*Panis est mixtus carbunculis,
lassus sum gravi labore,
structa palatia sanguine,
proprio meo sudore.*

*Effodiebam sub foveis,
quis mihi redderet annos?
Cumque minarer, irrisus sum:
habet iam sensus insanos.*

*Prudens in fossam revertere,
dominis rursus labores!
Impuli — statim in Ostrava
multi fluxere cruores.*

*Vos in Silesia, quodlibet
omnibus vobis est nomen,
ferreus thorax sit omnibus,
mittite milibus omen!*

*I, redeas sapiens in fossam
pro dominisque labores,
percussi, confestim rivis
manavere cruores.*

*In foveis, vos omnes, vobis
quodvis sit praenomen,
sit vobis thorax chalybeius,
mittite milibus omen!*

*Vos omnes domini fovearum,
altarum fovearum,
ibit et illa dies in flammis,
illa dies summarum!*

c)

*Inque fodinis effodiebam
annos centum vere
et macrorum humerorum robora
ferrea mi riguere.*

*Pulvis sedit in orbibus ater,
cessit ruborque laborum,
pendent mi carbones barbae
atque superciliorum.*

*Panis — cum carbone, fractus
sum graviore labore,
sunt sudore structa palatia,
structa meoque sudore*

*Inque fodinis effodiebam,
quis mihi redderet annos?
Cumque minarer, deridebant:
sensus tam vesanos!*

*I sapienter rursus fossam
pro dominisque ut labores,
at percussi, vae, mox rivis
manavere cruores.*

*Inque fodinis omnes, vobis
quodvis sit praenomen,
thorax vobis sit chalybeius,
mittite milibus omen!*

*Vos in Silesia, domini
altissimarum fossarum,
ignis exhibit e foveis,
veniet dies summarum.*

*Vos, quibus omnia, vosmet, quis sunt
omnes res fovearum,
ibit et ultima lux in flammis,
ultima lux summarum.*

PETR BEZRUČ

ÚSPĚCH

*Zpíval jsem, kritika chválila,
jak moje písničky vzruší —
ni, to jen vzpomínky — bludičky
tesklivou mihly se duši.*

*Říkali, jaká je svéráznost,
jaká je mohutnost ve mně —
ni, ni, já jsem jenom ze Slezské,
z ubité, uštvané země.*

*Četly se verše mé před Prahou,
v potlesku duše si výskly —
za co? Že žila ta Maryčka,
ve Frýdku hrdlo nám tiskli?*

*Kdyby tak jednou pod Beskydem
pochodeň k Těšinu vzplála,
řadám, kde šel bych jak prostý muž,
píseň má do kroku hrála,*

SUCCESSUS

a)

*Cantavi criticique modorum
motum laudaverunt —
non ita, non nisi lumina falsa
praeteriti micuerunt.*

*Quam proprii sunt versus, dicunt,
qualis vis verborum —
non ita, non ego canto, sentis
voces vexatorum.*

*Urbs exultans carmina legit
atque animae plausuerunt —
cur? Quod item Myriam vivebat
et nos oppresserunt?*

*Si sub nostris montibus olim
et fax conflagrabit,
in serie gradiar, mea Musa
in passum cantabit,*

*kdybys ty, deptaný národe,
uspaný, spoutaný obře,
kdybys tak písní mé rozuměl —
řekl bych: zpíval jsem dobře.*

*si tu, gens in vinclis pressa,
tute gigas sopitus,
comprendes mea carmina, dicam:
sum cantans auditus.*

b)

*Cecini, versuum impetum
critici approbaverunt —
non ita — solum praeteriti
lumina emicuerunt.*

*Dicunt: quam propria carmina,
quales sunt vires verborum —
non, ex Silesia orior,
ex regione pressorum.*

*Pragae legerunt iam carmina,
homines laete plauserunt —
cur? Quod vivebat et Myriam,
iugulum nobis presserunt?*

*Si sub Silesiis montibus
semel et taeda flagrabit,
vadam in ordine, canticum
nobis in passum cantabit,*

*tute, oppressus mi popule,
gigas devinctus, sopitus,
si cantilenam exaudies —
dicam: sum tamen auditus.*

c)

*Vates sum criticique modorum
motum laudaverunt —
non ita, non nisi temporis acti
lucēs emicuerunt.*

*Vere propria carmina, dicunt,
qualis vis verborum —
non ita, non ego canto, sentis
voces vexatorum.*

*Urbs exsultans carmina legit,
cives applauserunt —
cur? Quod vixit forte Maria
et nos oppresserunt?*

*Si sub nostris montibus olim
rubre fax ardebit,
ordine mi gradienti Musa
cantus exercebit,*

*si mea gens in vinclis pressa,
Titan consopitus,
si comprehendet carmina, dicam:
attamen exauditus.*

O. BŘEZINA

MOTIV Z BEETHOVENA

*To z dálky staletí van tichý v tvář mi nedých',
tvých tónů byl to hlas pod okny duše mé,
jenž na mne volal: Pojď, a v svitu září bledých
a v zlatém dešti hvězd se koupat budeme.*

*Spí vůně v zahradách a blankyt na jezerech,
zor příštích andante do poupat zavřel květ,
spí písně v teple hnízd a v dálek pološerech
vír barev zpěněný kles' ke dnu tich a šed.*

*Par oddech stříbrný nad zemí závoj potáh'
do světla zasnován jak z vláken asbestu,
a v černých táborech žal lesů na samotách
do mechu v umdleném si lehl šelestu.*

*Tma kleneb závatná nad lustry hvězd se vznesla,
pel prachu kosmický, z ní tichá padá tíž
nad širí prostorů, kde v dálkách šumí vesla
odplulých staletí. Ó pověz, necitiš,*

*jak noci narkosou dech unaven se úží?
A lehký šumot snů jak letěl kolem nás
a úsměv jasmínů a bázlivý dech růží
do váni křidel svých ze svého šatu třás'?*

*Vzpomínek červenec jak v duše žár ti vzrůstá,
zdroj zadržovaných sil ti bije v stěny cev,
žeh prudký polibků ti zapaluje ústa
a světlem narudlým ti v žilách svítí krev?*

*Že pigment zřitelnic ti vnitřní požár prožih',
stín, řetěz kroků tvých, ti rozlomil a sňal
a v duše komnatách na myšlenky tvé ložích
mou spoután hypnosou se položil tvůj žal?*

*A cítíš Jeho dech, jak z mlží mléčné dráhy
na rosu stříbrnou se v hvězdný sráží luh,
a touha po smrti, jak příliv sladké vláhý,
a rozkoš vítězná a černé víno tuh,*

*na hader úbělích jak spočinutí měkká,
a nahých ramen dvou jak chtivé sepětí
v tvou bytost pohnutou a opojenou stéká
ve smyslu umdleném a těžkém zajetí?*

*Pojď, olej tónů svých jsem nalil v lampy krystal,
z kamenů svíticích jsem sklenul kryptu tvou
a z květů zázračných jsem měkký polštář schystal,
kde v řasy vůní mdlých dáš hlavu zemdlenou.*

*Pojď, slyšíš zvony mé? Než v procitnutí chladné
žal kouzlem uspaný ti v duši ožije,
má píseň pohřební ti sladká na rty padne
a v jednom pocelu tvé žití vypije.*

*A jitro věčných dní až vzplá ti zruměněné
(děšť růží ohnivých), tu bude se ti zdát,
jak kdybys v ložnici měl okno otevřené
a ranních písní mír tě ovál ze zahrad.*

BEETHOVENI CANTICUM

a)

*Non sentio nunc spiritus aevi remoti
genas meas afflat tuorum vox canorum
flatus sub fenestris invocans: appare voti
lavabimur sub imbre pallido nitorum.*

*Quiescit in hortis odor glaucumque late
lacus, ab Eooque clausa gemma florum
siletque nidi carmen, in longinquitate
obscuritatis occidit vertex colorum.*

*Et terra nunc argenteos spirat vapores,
ut vela de raris fibris intexta luci,
silvae nigrae luctus et lassati sonores
se collocant in lectulis musci caduci.*

*Polique surrectae tenebrae fornicatae
patent et exit inde pollinis nitentis
pondus silens. Istinc et in longinquitate
remi strepunt aevi projecti. Nonne sentis*

*auras tuas in artius somno coire?
Iasmina rident, afflat halitus rosarum
sentisque murmur somnii nos praeterire
mittens rosas de veste pennarum suarum?*

*Sententiarum crescit aestas in vigorem
et vi retenta vasa coeperunt micare
et rubra lux penetrat in venis cruorem,
os coepit igne saviorum conflagrare.*

*Ignis tuae mentis colores pupularum
prorsus penetrat, umbra, passuum catena,
est fracta, te vinctum toris sententiarum
circumdat hypnosis meae quies amoena.*

*Et Eius divus halitus coagulatur,
ex lactis orbe rorat in pratum nitescens
dulcisque mortis appetitus excitatur
ut humor et cupidinis vinum nigrescens,*

*ut brachiorum nexus in quiete lenta,
tamquam cubares in sinu cum caritate,
iam sentis, ut sis tute mente temulenta
in sensuum gravissima captivitate.*

*Fudi soni oliva, lampades locavi,
ex lucidis saxis tuum feci sepulcrum
mirumque florum molle cervical paravi,
algas olentes lassa cervicumque fulcrum.*

*Audis meas campanulas te sopientes
soni venenis? Antequam tui dolores
tibi renascentur, tuam vitam bibentes
in oculis cadent in os mortis sonores.*

*Cum conflagrabit mane rubrum, sempiternum,
imber rosarum, tunc putabis hortulorum
ferri patentibus fenestris mane vernum
in cellulasque flare pacem canticorum.*

b)

*Non sentio nunc flatum temporis remoti,
os meum afflat vox tuorum canticorum,
flat sub fenestris invocans: appare voti
lavabimur sub imbre pallido nitorum.*

*In hortis dormit odor, iacet glaucum late
in lacu, clausit Eos gemmam florum
et silet nidi carmen, in longinquitate
sublustri occiderunt vertices colorum.*

*Exspirat terra nunc argenteos vapores
ut veli fibras tenues intextas luci,
maerores nigrae silvae, languidi sonores
in lectis musci sese collocant caduci.*

*Et super astra tenebrae confornicatae
surrectae sunt et inde pollinis nitentis
silescens grave pondus, in longinquitate
projecti saeculi remi strepunt. Nonne sentis*

*sopore spiritum in artius coire?
Iasmina rident, afflat halitus rosarum,
iam sentis murmur somnii nos praeterire
emittens rosas veste levium pennarum?*

*Sententiarum aestas crescit in vigorem
retenta vi coeperunt tempora micare,
in venis rubra lux illuminat cruorem,
os coepit igne saviorum conflagrare.*

*Internus ignis iam colores pupularum
pervasit et nunc umbra, passuum catena,
perfracta vinctum lectulis sententiarum
circumdedit hypnosis requies amoena.*

*Et rorans Eius halitus coagulatur
ex lactis nebulis in pratam enitescens
et dulcis mortis appetitus excitatur
ut humor et amoris viteum nigrescens*

*ut brachiorum nexus in quiete lenta
aut tamquam sis in pectore cum caritate,
iam sentis, ut sis tute mente temulenta
in sensuum gravissima captivitate.*

*Olivum soni fudi, lampades locavi,
ex claris saxis tuum posui sepulcrum
et florum miram mollem culcitam paravi,
olentes algas — languidae cervicis fulcrum.*

*Exaudis nunc campanulas te sopientes
veneno meae vocis? Antequam dolores
vivescent rursus, vitam tuam ebibentes
in labra cadunt mei funebres sonores.*

*Cum conflagrabit mane rubrum, sempiternum,
rosarum imber, tunc putabis hortulorum
fenestris patefactis ferri mane vernum
in cellulasque flare pacem canticorum.*

c)

*Non sentio nunc flatum temporis remoti,
afflavit ora vox tuorum canticorum,
flat sub fenestris invocans: appare, voti
lavabimur sub imbre pallido nitorum.*

*Odores dormiunt in hortis, glaucum late
in stagnis, instans Eos clausit gemmas florum,
silescit nidi carmen, in longinquitate
sublustres occiderunt vertices colorum.*

*Exspirat terra nunc argenteos vapores
ut veli raras fibrulas intextas luci,
maiores nigrae silvae, languidi sonores
in lectis musci sese collocant caduci.*

*Ad lampades caligines conjornicatae
surrectae sunt, it inde pollinis nitentis
silescens magnum pondus, in longinquitate
projecti saeculi remi strident. Nonne sentis*

*sopore spiritus in artius coire?
Iasmina rident, afflat halitus rosarum,
iam sentis murmur somnii nos praeterire
demittens flores veste flantium pennarum?*

*Opinionis aestas crescit in vigorem,
retenta vi iam coepit tempus emicare,
in venis rubra lux illuminat cruorem,
os coepit igne saviorum conflagrare.*

*Internus ignis iam colores pupularum
pervasit et nunc umbra, passuum catena,
perfracta vinctum lectulis sententiarum
tuarum te circumdat somno pax amoena.*

*Et rorans Eius halitus coagulatur
ex lactis nube versus gramen enitescens
et dulcis mortis appetitus excitatur
ut humor atque amoris viteum nigrescens,*

*ut brachiorum nexus in quiete lenta
aut tamquam sis in corde, tu cum caritate,
iam sentis, ut sis tute mente temulenta
in sensuum gravissima captivitate.*

*Olivum vocis judi, lampades locavi,
ex saxis lucidis construxi iam sepulcrum
et florum miram mollem culcitam paravi,
olentes algas — languidae cervicis fulcrum.*

*Exaudis nunc campanas tete sopientes
veneno carminis? Sed antequam dolores
vivescent rursus, vitam saviis bibentes
exsomne labrum tangent funebres canores.*

*Cum conflagrabit mane rubrum, sempiternum,
rosarum flamma, tunc putabis hortulorum
apertis iam fenestris ferri mane vernum
in cellulasque flare pacem canticorum.*

J. Šprincl

PAVLOS NIRVANOS

KRÉTA

*Již z dálky s moře modrého je vidět Kréta!
Z večerních oblaků si zlatý vínek splétá,
a za Idou když slunce klesá v moře hloubi,
červánků nebeských krev se s krví její snoubí.*

OLYMPIA

*Zde světlo, trávnick, voda, křišťalový vzduch,
zde život se smrtí se pojí v nerozlučný kruh;
a kdyby život olympský teď zavřel oči nenadále,
tak sladce dřímal by, že řek bys: Jen ať spí tak dále!*

MYKÉNY

*Plášť chmurný mraků na Mykén hradby se snáší;
v nehybném vzduchu tu stojí palác, hrob,
jak sen, jenž zbyl z pradávných oněch dob,
a ve snu tom milostných vzdechů se ozvěna vznáší.*

HELÉNSKÉ JITRO

*Panenská zoře se zrodila z mořských vod lůna,
v božském vzduchu veškeren tvor je znovuzkříšen,
po nočním hýření se únavou potácí luna,
božskou radostí vše naplnil helénský den.*

Přeložil L. H o c h

Studium latiny na filosofické fakultě UK v Praze

Studium latiny je učitelské a trvá deset semestrů v kombinaci s dalším oborem. Tento obor je v posledních letech devítisemestrový; jeden z oborů — zpravidla to bývá latina — je diplomový, tj. posluchač píše diplomovou práci z tohoto oboru, druhý je nediplomový. Oba obory se zakončují státní závěrečnou zkouškou, požadovaný rozsah látky je stejný, ať jde o obor diplomový či nediplomový. Kombinace oborů stanoví pro jednotlivé školní roky MŠK.

Ve šk. r. 1971/72 byly tyto kombinace:

I. ročník se nerealizuje

II. ročník	Latina — Francouzština	Latina — Čeština
III. ročník	Latina — Dějepis Latina — Filosofie	Latina — Angličtina Latina — Divad. věda
IV. ročník	Latina — Francouzština	Latina — Čeština
V. ročník	Latina — Angličtina	Latina — Němčina

Cílem studia je výchova a vzdělání učitele latinského jazyka pro gymnasia, neboť absolventi oboru odcházejí učit (jen v některých případech nastupují do vědeckých ústavů jako začínající pracovníci). K tomuto cíli směřuje nejen studijní program, nýbrž i výběr kandidátů u přijímací zkoušky. Tato informace se proto týká rámcového studijního programu oboru latina a požadavků, které jsou kladeny na uchazeče o toto studium a které vyplývají ze studijního programu.

Smyslem studia klasické filologie je ovládnutí obou klasických jazyků v náležité míře a přímé poznávání antické kultury a jejich tradic v kultuře české a světové; k tomu je zaměřen i studijní program.

Jeho základním kamenem je osvojení latinského jazyka. Slouží k němu intenzivní gramatické kurzy latiny v 1.-4. semestru a úvod od četby ve 3. a 4. semestru. Na konci 4. sem. se vyžaduje důkladná znalost latinského jazyka v rozsahu gramatiky F. Novotného a kol., Základní latinská mluvnice, přičemž se některé gramatické jevy probírají v kursech hlouběji. Většina času se v gramatických kursech věnuje překladu z latiny do češtiny, asi jedna čtvrtina vyučovací doby překladu z češtiny do latiny. Znalost jazyka se dále prohlubuje především četbou latinských autorů. Zkoušky z četby jsou rozvrženy tak, že během studia skládá posluchač tři ústní zkoušky, při státní závěrečné zkoušce ústní i písemnou. Kromě toho slouží k osvojení jazyka tzv. stylistický seminář, při němž se prohlubují znalosti gramatických jevů na překladu souvislejších úryvků z češtiny do latiny. Do studijního programu je zařazena přednáška a zkouška z latinské historické gramatiky. Mezi výběrovými přednáškami bývá volná přednáška z této oblasti a jeden z povinných seminářů je lingvistického zaměření. Také při filologických interpretačních seminářích se věnuje jazykové stránce díla antického autora nemenší pozornost než výkladu o smyslu a hodnotě čtené části díla.

Vedle studia jazyka probíhá již od prvního semestru osvojování základních znalostí a problémů antické historie a kultury. K tomu směřuje

přednáška z historie antického starověku a přednášky o antické kultuře. Jsou zařazeny hned na začátku studia, aby posluchač nabyl základní orientace a neztratil v záplavě jazykových kursů ze zřetele hlubší smysl svého studia, poznávání antického starověku. Ke zkoušce z historie a z antické literatury musí posluchač zvládnout obsáhlou četbu antických autorů v překladech i odbornou literaturu k některým problémům. Tak získává základní přehled, na němž může stavět dále prostřednictvím seminářů a přednášek z antické literatury (z níž je povinná dílčí zkouška během studia), prostřednictvím přednášek z filosofie, mytologie a náboženství, antických tradic v české a světové kultuře, z dějin antického státu a práva a z antického umění (z těchto přednášek skládají posluchači dílčí zkoušku podle výběru).

V seminářích, které jsou povinné, poznávají studenti interpretační metodu filologickou (dvouhodinový seminář v 5. a 6. sem.), metodu historické nebo epigrafické nebo klasicko-archeologické práce (dvouhodinový seminář v 7. nebo 8. sem.). Další seminář má charakter buď literární nebo jazykový a je zařazen v 7. nebo 8. sem.

Přednášky jsou v 1. a 2. roce studia povinné; od 5. semestru jsou povinné jen semináře. Student si však zapisuje předepsaný počet přednášek, které si volí podle svého zaměření, které bývá zpravidla buď literární nebo jazykové nebo historické, ev. historicko-archeologické. V rámci svého zaměření se rozhoduje posluchač v 5. sem. pro téma seminární práce, kterou odevzdává po 7. sem. V následujícím semestru si posluchači volí téma diplomové práce, kterou předkládají jako součást státní závěrečné práce a obhajují během 10. semestru.

Kromě uvedených přednášek může posluchač navštěvovat speciální přednášky a cvičení ze středověké latiny, pomocných věd filologických a historických nebo speciální přednášky z antické historie apod.

Požadavky, kladené na posluchače při státní závěrečné zkoušce, jsou formulovány takto: spolehlivá znalost latinského jazyka i jeho vývoje, sčtetlost v Horatiiovi a Tacitovi, praktické zvládnutí římské metriky, důkladná orientovanost v dějinách antické vzdělanosti i literatury, především římské, a mimo to dobrá informovanost o římském veřejném i soukromém životě a o antickém umění. Při zkoušce prokáže student také základní schopnost vyjadřovat se písemně latinsky.

Při latině se studuje povinně 4 semestry řečtina (od 3. do 6. semestru). Zkouška se skládá z gramatiky a četby. Po skončení čtyř semestrů povinné řečtiny může student pokračovat ve studiu řečtiny jako třetího oboru, který je rovněž zakončen státní závěrečnou zkouškou buď ještě během interního nebo po skončení základních dvou oborů během dalšího externího rozšiřovacího studia.

Takový je zhruba program studia klasické filologie a tyto aspekty se odrážejí i ve výběru uchazečů o studium latiny. Při přijímací zkoušce se klade důraz na podmínky, jež musí splňovat obecně uchazeč o vysokoškolské studium, na jeho filologické nadání a na jeho zájem o antickou kulturu.

Přijímací zkouška je písemná a ústní. Písemně se ověřují schopnosti uchazeče rozebrat souvětí a věty, znalosti z tvarosloví a skladby v rozsahu gymnasiálního učiva a znalost slovní zásoby. Kandidát rozebírá a překládá z latiny do češtiny kratší či delší souvětí — někdy souvislý úryvek — a odpovídá na otázky týkající se stavby souvětí a jeho charakteru, funkce konjunktivů apod. Převádí např. ablativ absolutní na latinskou vedlejší větu,

mění vedlejší větu na vazbu participiální, eventuálně převádí vazbu gerundiální na gerundiální. Prověřují se znalosti deklinace, konjugace a stupňování.

Ústní zkouška se dělí na dvě části:

- a) na zkoušku jazykovou, při níž kandidát překládá lehčí místo z antického autora do češtiny, přičemž jsou mu dána slovíčka k dispozici. Při zkoušce se pozoruje schopnost kandidáta orientovat se v textu a koriguje se pohled na jeho znalosti, které projevil při písemné zkoušce. Dále má kandidát zodpovědět jednu souhrnnou otázku z latinské gramatiky (např. latinské konjunktivy, jejich tvoření a význam ve větě, vedlejší věty podmínkové, participia, jejich tvoření a význam, vazba ablativu absolutního apod.). Třetí otázka je doplňující a pomocná, buď z tvarosloví nebo skladby.
- b) V druhé části ústní zkoušky má projevít kandidát svůj zájem o antickou kulturu. Zde se může uplatnit jeho zájem o antickou literaturu, historii a umění. Uchazeč předkládá — zpravidla již s přihláškou ke studiu — seznam četby antických děl v překladech i přehled přečtené literatury odborné či populárněvědecké. Mezi překlady řeckých a římských autorů by měl předkládat díla, která četl důkladně, zná jejich obsah, dovede jej říci stručně či obsírně podle situace, umí charakterizovat důležité postavy a pochopil nebo se snažil pochopit základní smysl díla. O autoru toho kterého díla se informuje důkladněji v předmluvě k dílu nebo v příručkách a seznámí se přitom i s dalšími představiteli téhož literárního žánru. V této části zkoušky se předpokládá přehled řecké a římské historie, přehled římské, v hrubých rysech řecké literatury, základní fakta z mytologie a římského státního zřízení. Ke studiu se doporučuje zejména: Borecký a kol., Antická kultura, Praha 1961 (Malá mod. encyklopedie), I. M. Tronskij, Dějiny antické literatury I., II., Praha 1955, 1956 (vybrané partie) i populárně-vědecká literatura. Uchazeč má dobrého pomocníka v překladech vycházejících v sérii Antická knihovna, Antická próza i jednotlivě.

Požadavky nejsou v posledních letech malé, neboť mohou být zvýšeny, jakmile je zavedena povinná výuka latiny na gymnasiích. Avšak student, který má opravdový zájem, je může při důkladném studiu splnit, zejména je-li mu jeho učitel na gymnasiu dobrým rádcem a dovede jeho zájem řídit. Důležité také je, aby byl uchazeč připraven na zkoušku z druhého oboru, jehož požadavky jsou stejně náročné. (Za laskavé připomínky k této informaci děkuji paní prof. dr. Evě Kamínkové.)

B. Mouchová

Několik poznámek o pomoci žákům v NDR

Vyučování latině prochází řadou změn. Po mnoha diskusích se došlo k závěru, že latina je pro mládež potřebná, není jí však možno věnovat tolik hodin, jako v dřívějším typu gymnasia. Zůstává tedy problém, jak dát žákům spolehlivé znalosti při 2 hodinách týdně. Tato situace není jen u nás, objevuje se ve všech zemích Evropy, neboť všude se snižuje počet týdenních hodin věnovaných klasickým jazykům. V Německé demokratické republice hledají cesty, jak pomoci žákům při překladu, jednak, aby poznali tvar, jednak, aby dovedli spolehlivě používat slovníku. V obojím případě jde o to, jak odstranit nedostatky vzniklé tím, že žáci nemají dostatečně zažitě tvarosloví.

Dr. Gerhard Löwe z Lipska v článku „Eine neue Möglichkeit für die Behandlung mehrdeutiger lateinischer Endungen“, uveřejněném v měsíčníku „Fremdsprachenunterricht“ (č. 2) 1969, doporučuje, aby žáci používali při překladu tabulky, která by vyčerpávala všechny eventualy výkladu jednotlivých koncovek: (Tabulka na následující straně.)

Žák by tedy na základě této obsáhlé tabulky měl zkusit při překladu všechny možnosti, které daný tvar dává, až by dosáhl správného výsledku. Dr. Löwe uvádí, že po tříměsíčním používání žáci již tuto tabulku nepotřebovali, ježto byli schopni ihned odhadnout správný tvar.

Je to jistě jedna z metodických možností, která ovšem klade vysoké požadavky na čas, pečlivost a trpělivost žáků; pokud by ji neměli, je tu nebezpečí, že by proces překládání spíše komplikovala, než ulehčila.

Pro usnadnění práce se slovníkem uvádí dr. Löwe nové metodické možnosti v článku „Eine selbsterarbeitete alphabetische Tabelle der lateinischen Perfektstammformen“ ve „Fremdsprachenunterricht“ č. 2/1968. Řeší zde otázku, jak pomoci žákům, kteří nemají dostatečné znalosti perfekt a supin latinských sloves, takže je pro ně obtížné nalézt ve slovníku sloveso, ke kterému daný tvar patří. Dr. Löwe zde doporučuje, aby žáci vypracovali tabulku, kde by byla abecedně seřazena perfekta, popřípadě participia perf. pass. s příslušným infinitivem praesenta, popřípadě 1. os. sg. ind. praesenta:

<i>abdidi</i>	<i>abdo</i>	<i>accubitum</i>	<i>accumbo</i>
<i>abstuli</i>	<i>aufero</i>	<i>accubui</i>	<i>accumbo</i>
<i>accepi</i>	<i>accipio</i>	<i>addidi</i>	<i>addo</i>
<i>acceptus</i>	<i>accipio</i>	<i>adhaesi</i>	<i>adhaereo</i>

Žák by tedy nejprve zalistoval v tabulce a pak podle infinitivu hledal význam ve slovníku. Dr. Löwe uvádí, že obdobnou tabulku vypracovali žáci jedné třídy jako společné dílo tak, že z běžně používaného slovníku excerpovali veškerá slovesa.

Z uvedených příkladů vidíme, jaké obtíže je nutno řešit, jak důležitá je funkce učebnice, která by měla obsahovat všechna frekventovaná slovesa a vést žáky k tomu, aby si dovedli poradit i s jejich komposity, která by dále dokázala spolehlivě procvičit skloňování a dodat žákovi natolik citu k jazyku, aby např. tvar „materias“ nepovažoval za tvar slovesný. Stejně závažná, či spíše ještě závažnější, je dobrá práce vyučujícího, který i při méně vhodné učebnici může mnoho vylepšit.

Nejde zde o samoúčelnost při učení slůvek mrtvého jazyka, ale právě jejich znalost má být naší mládeži stále živým podkladem a trvalým přínosem k dalšímu odbornému vyškolení v nejrůznějších směrech.

V. Kudrnovská

	1. dekl.	2. dekl.	3. dekl.	4. dekl.	5. dekl.	1. konj.	2. konj.	3. konj.	4. konj.
-a	nom. sg. abl. sg.	neutr. pl.	neutr. pl.	neutr. pl.	—	imper. praes.	—	—	—
-as	akk. pl. nom. sg.	—	nom. sg.	—	—	2. sg. ind. praes. akt.	2. sg. konj. praes. akt.	—	—
-e	—	vokativ adverb.	abl. sg. neutr. sg.	—	abl. sg.	—	imper. praes.	imper. praes.	—
-es	—	—	nom. pl. akk. pl. nom. sg.	—	nom. sg. nom. pl. akk. pl.	2. sg. konj. praes. akt.	2. sg. ind. praes. akt.	2. sg. fut. I. akt.	2. sg. fut. I. akt.
-i	—	gen. sg. nom. pl.	dat. sg. abl. sg.	dat. sg.	gen. sg. dat. sg.	—	1. sg. ind. perf. akt.	inf. praes. pass.	imper. praes.
-is	dat. pl. abl. pl.	dat. pl. abl. pl.	gen. sg. nom. sg.	—	—	—	—	2. sg. ind. praes. akt.	—
-ius	neutrum sg. komparativ = adverbium			gen. sg. pronominálních adj.; cf. -us (regius)					
-um	gen. pl. (-um)	akk. sg. neutr. sg. gen. pl. (-rum)	gen. pl. (-ium)	akk. sg. gen. pl.	gen. pl. (-rum)	—	—	—	—
-us	—	nom. sg.	nom. sg. akk. sg. neutr.	nom. sg. gen. sg. nom. pl. akk. pl.	—	—	—	—	—

Vědecká konference na památku B. V. Farmakovského

U příležitosti stého výročí narození vynikajícího ruského archeologa a historika antického umění, Borise Vladimiroviče Farmakovského (1870-1928) uspořádal Archeologický institut AV SSSR ve dnech 25.-28. ledna 1971 v Leningradě vědeckou konferenci, na jejíž organizaci se podílelo též leningradské oddělení Archeologického institutu AV SSSR a Státní Ermitáž. Konference se zúčastnili badatelé z Leningradu, Moskvy, Kijeva, Tbilisi, Oděsy, Nikolajeva, Sevastopolu, Batumi, Kerče, Krasnodaru, Anapy a Ivano-Frankovska, celkem přes 25 představitelů vědeckých ústavů AV SSSR, AV USSR, AV Gruzínské SSR, universit, muzeí a pedagogických institutů.

Akademik B. B. Piotrovskij charakterizoval v úvodním referátě B. V. Farmakovského jako vynikající vědeckou autoritu v oblasti antické kultury a jako vedoucí osobnost při významných vykopávkách Olbie. Zdůraznil pak zejména jeho záslužnou úlohu při organizování sovětské archeologie po Velké říjnové socialistické revoluci i jako učitele a vychovatele nové generace sovětských archeologů.

M. M. Kobylna osvětlila ve své přednášce mnohostranný přínos B. V. Farmakovského pro studium historie antického umění, zahrnující v širokém časovém záběru od „epochy hérojské až po dobu římskou“ monumentální skulptury, vázové malířství, architekturu, toreutiku, glyptiku aj. Největší zájem věnoval F. archaickému iónskému a klasickému attickému umění. Zjistil úzkou souvislost mezi formami iónského umění a dědictvím maloasijských národů i starověkými kulty, odhalil hluboký společensko-politický obsah uměleckých děl vrcholné doby klasické (5. stol. př. n. l.) a podal jasnou charakteristiku jejich stylu. První specifikoval v celkovém úhrnu antické umělecké tvorby antické umění jižního Ruska a vyslovil celou řadu otázek, jejichž aktuálnost vysvitá obzvláště naléhavě v současné době v souvislosti s neustálé přibývajícím archeologickým materiálem z oblasti antického Černomofí.

Mnohaletou činností Farmakovského při odkrývání olbijského sídliště i nekropole se zabýval ve svém příspěvku A. N. Karasev. Poukázal na to, že Farmakovskij si vytvořil novou vlastní metodu archeologického výzkumu města. S vykopávkami nekropole začal již r. 1896, systematické výkopy Olbie zahájil r. 1902. V první etapě (1902-1908) si vytkl za hlavní cíl určit hranice města a objevit specifické zvláštnosti jednotlivých oblastí Horního města. V letech 1909-1915 soustředil veškeré úsilí na systematické odkrytí velkého pozemku v jižní části Dolního města. Současně s odkrýváním města pokračoval v letech 1902-1914 v pracích na olbijské nekropoli, jejichž obrovské materiálové výtěžky obohatily mnoho ruských muzejních sbírek. Po přerušení zaviněném 1. světovou válkou a válkou občanskou obnovil Farmakovskij vykopávky v Olbii r. 1924 a pokračoval po tři roky ve výzkumu rozličných částí Horního města. Farmakovského metoda systematického archeologického průzkumu a jeho každodenní výkazy o vykopávkách mohou sloužit jako vzor služby věd.

Referát T. I. Farmakovské osvětlil na základě málo známého archivního materiálu některé zajímavé stránky biografie B. V. Farmakovského a jeho rodiny.

Kromě těchto přednášek vzpomínkového rázu bylo na konferenci předneseno 19 referátů a sdělení, z nichž velká část byla spjata s olbijskou tematikou. Bylo např. referováno o výsledcích archeologického výzkumu

Olbie v letech 1927-1970, prováděného kolektivem leningradských a ukrajin-
ských archeologů, žáků a následovníků Farmakovského, které potvrdily jeho
obecné závěry, pokud jde o stratigrafii i historii města. Zároveň umožnily
úplnější poznání vzhledu města a podstatně rozšířily představy o jeho
historii a kultuře od 6. stol. př. n. l. do 3.-4. stol. n. l. Velký jedním vyvolal
referát týkající se výzkumu archaických vrstev olbijského sídliště, jež, jak
se zdá, potvrzují předpoklad o založení města na rozhraní 7. a 6. stol.
př. n. l. Předmětem dalšího referátu byl výzkum olbijského teritoria „extra
muros“, kde bylo v posledních letech odkryto v bezprostřední blízkosti
města Olbie sídliště z konce 6. nebo začátku 5. stol. př. n. l. se zajímavou
kultovní stavbou originálního typu, jež je snad jednou z nejranějších svatyní
chthonických božstev nejen v Olbii, nýbrž v celém severním Černomoří.

Řada referátů se zabývala buď jednotlivými památkami nebo sku-
pinami materiálů nalezenými při výkopech v Olbii, např. nálezem sochy
„kúra“, získaným při výkopech gymnasia r. 1969. Tento typ je vzácný nejen
v Olbii, nýbrž v severopontských městech vůbec. Proti jeho datování (konec
6. stol. př. n. l.) se ozvaly v diskusi kritické hlasy, které jej kladly do první
čtvrtiny 5. stol. Byla dokonce vyslovena domněnka, že socha byla později
částečně předělána, a to v době, kdy byla postavena do gymnasia (koncem
5. — zač. 4. stol. př. n. l.). Předmětem dalšího referátu byla skupina nádob
s polychromní i s monochromní malbou, které se vyráběly v Olbii od konce
4. do 1. pol. 2. stol. př. n. l. a jejichž výroba dosáhla největšího rozkvětu
ve 3. stol. Referentka zdůraznila těsné sepětí olbijských malířů s antickými
tradicemi a jejich vysoké umělecké mistrovství. Nejsvrážnější formou
olbijských malovaných nádob byla vykuřovačla a amfory na podstavcích
nespojených s nádobou, které se vyráběly speciálně pro pohřební účely.
Pozornosti referujících se dostalo též dosud málo zkoumané kategorii ol-
bijského archeologického materiálu — skleněným nádobám 3.-4. stol. n. l.
Analýza forem, kvality skla i ornamentální výzdoba umožňuje spojit
některé z nich se západořímským okruhem sklářství, jiné s okruhy východo-
středomořskými. Z toho lze soudit, že ještě ve 3.-4. stol. n. l. zůstávala
Olbie obchodním a řemeslnickým centrem, jež zprostředkovalo styk mezi
kmeny černachovské kultury a zeměmi na jihu Černomoří i Středomoří
Jeden z dalších referentů se zabýval otázkami peněžního obratu v Olbii
v době finanční krize v 2. pol. — koncem 3. stol. př. n. l. Dočasný přechod
odpovědnosti za ražení mincí v této době do rukou kolegia Sedmi, kteří
spravovali posvátnou pokladnu, nebyl náhodný, nýbrž byl vyvolán nutností
zabezpečit nový kurs mědi nejen autoritou božstva, reprezentovaného ko-
legiem Sedmi, nýbrž i přebytky chrámových pokladů.

S olbijskou tematikou úzce souvisely dva referáty o nálezech na
ostrov Berezani: jde jednak o nálezy attické černofigurové keramiky, jež
dosvědčují, že během celého 6. stol. př. n. l. se na ostrov dostávaly vysoce
umělecké výrobky attických hrncířů, jednak o nejzajímavější nález z r. 1970
— unikátní řecky psaný dokument na olovené destičce ze 6. stol. př. n. l.,
jenž svědčí o vysoké úrovni rozvoje a diferencovanosti ekonomických
vztahů té doby i o tom, jak velkou úlohu měl námořní obchod v rané
řecké ekonomice. Dosud existovala podobná svědectví jen pro 4. stol.
př. n. l. a dobu značně pozdější. Nově nalezený dokument je významným
dokladem o blízkých ekonomických i politických vztazích mezi Olbií
a ostrovem Berezani v 6. stol. př. n. l.

Velký zájem vzbudilo několik referátů věnovaných umělecké tvorbě

severočernomořských místních kmenů. V současné době je již známo více než 40 skytských kamenných soch a několik desítek anthropomorfních stél sarmatského okruhu. Zásadou referentovou je, že rozdělil sochy skytského typu na řadu lokálních skupin, vyznačujících se určitými zvláštnostmi. Tyto sochy reprezentují všechny periody historického rozvoje Skytie (od 6. do 3. stol. př. n. l.). Otázka geneze skytských soch není ještě objasněna. Podle referentova názoru je možné, že jim jako východisko posloužily předskytské anthropomorfní stély konce doby bronzové a začátku doby železné. Stély archaické Skytie vznikají jako vyobrazení ozbrojeného héra — rodového náčelníka, charakteristická pro ně je falličnost; později se objevují sochy zobrazující vojenské náčelníky a ještě později — prvky portrétního vyobrazení. Základním kritériem pro datování jsou typy mečů vyobrazených na památnících. Referent se domnívá, že sochy byly spjaty s kultem mrtvých hlavně u kočovného obyvatelstva Skytie. Od skytských soch se jasně odlišují primitivnější sarmatské anthropomorfní stély (4. stol. př. n. l. — 4. stol. n. l.). Jejich konfrontace odhaluje — podle slov referenta — celou hloubku odlišnosti těchto dvou sousedních stepních společenství, která měla rozdílný historický osud i rozdílnou úroveň kulturního a společenského rozvoje. V diskusi odmítl referent názor, že skytské sochařství vzniklo z popudu sochařství řeckého. Konstatoval, že v pozdních skupinách těchto soch je skutečně patrný značný vliv antické skulptury, v rané tvorbě se však uplatňoval vliv sochařství Malé a Přední Asie. Tato hypotéza nedošla však jednohlasného přijetí. Předmětem živé diskuse se stal rovněž referát věnovaný skupině bosporských skulpturálních památek charakteristických hlavně pro Tamaňský poloostrov a přičítaných referentem domácím obyvatelům této oblasti v antice — Sindům. Také otázka původu mistrovských toreutických děl, nalezených ve skytských kurhanech, si zřejmě vyžádá ještě dalšího zkoumání, a to v širších souvislostech, než to učinila referentka zabývající se „anthropomorfními vyobrazeními v maiocko-skytské toreutice“. Několik sdělení informovalo účastníky konference o jednotlivých uměleckých památkách objevených v posledních letech.

Konference uspořádaná na památku B. V. Farmakovského byla fakticky čtvrtou všesvazovou konferencí badatelů ve vědách o antickém starověku (první byla uspořádána v Moskvě r. 1956). V závěru jednání byla vyslovena nutnost pokračovat v tradici podobných reprezentativních vědeckých konferencí, jež by měly být svolávány periodicky a věnovány široké vědecké tematice. (Podle VDI 3(117), 1971, 219-226.)

— e s v —

Z nové literatury

Euripides, Troades. Edidit Werner Biehl. Leipzig, B. G. Teubner 1970. 17 s., 92 s.

Narůstáním poznatků v oblasti všeho lidského vědění, filologii nevyjímaje, úkoly dříve považované za velmi snadné se stávají velmi těžkými. Reeditce autorů na základě nejnovějších poznatků paleografických, kodikologických, papyrologických, gramatických povede k tomu, že celé corpus nebude vydáno jedním odborníkem, a také pořadí děl nebude vždy souhlasit s tradičním pořadem v rukopisech a starých tiscích.

Teubnerské nakladatelství za více než sto let vydalo Euripida několikrát, a proto Biehlův důkladný úvod není jen osobní záležitostí autorovou, ale i jakýmsi zdůvodněním nakladatelství, že doba je zralá pro nové zpracování textu Euripidových dramát.

Biehl vychází v nové recenzi z názorů U. v. Wilamowitz-Moellendorfa a dává přednost dvěma rukopisům: V-codex Vaticanus Graecus 909; P-codex Palatinus-Vaticanus Graecus 287. Z méně významných rukopisů prostudoval rukopis Q-codex Harleianus 5743 Britského musea, Va-cod Palatinus Graecus 98 a jeho opis Hauniensis [Kodaň 417]. Kromě toho věnoval pozornost dvěma zlomkům starověkých rukopisů - berlínské voskové tabulce BKT 17 651 obsahující v. 876-879 a papyru Pap. Oxyrh. IX 1176 frg. 37, col. III 21 sq. obsahující v. 886 zkomolený. Mimo to přihlédl vydavatel k dvěma gnómologiím: Gb-cod. Vaticanus Barberini Graecus 4; Ge-cod. Escorialensis Graecus X.1.13 a rukopisná scholia. Vzájemný vztah rukopisů není podán schematicky v podobě stemmatu s hledáním pomyslného archetypu, nýbrž návaznost jednotlivých rukopisů jest podána zcela konkrétně,

takže problematika musí být jasná i začátečníkovi.

Biehl se však nespokojil jenom se studiem rukopisů, ale prošel 48 vydání celého souboru dnes již klasických, počínaje 16. stoletím, edice scholií, rozborů chorické lyriky a Altovu edici Heleny v Lipsku z r. 1964, která je nejmladší. Z vydání chybí jen Laskariova editio princeps z r. 1495, snad proto, že Trojanky nezahrnuje.

V soupisu studií o Euripidovi jsou zahrnuty knihy a časopisecké články přibližně od 2. poloviny minulého století až po současnost a jsou v něm zahrnuta i některá komentovaná vydání Eurípida, vědecká i školní. Hned za bibliografií je soupis zkratk autorů i časopisů, což není zrovna časté v současné vědecké literatuře a umožňuje bleskovou orientaci bez vyhledávání speciálních bibliografických pomůcek. Za těmito zkratkami následuje kapitola Sigla, tj. zkratky rukopisů. Za těmito sigly pak ještě rozmnožený počet textově kritických značek.

Textově kritický aparát je pozitivní — s poukazy na citáty díla v gnómologiích, v Hésychiově slovníku a ohlasy u jiných autorů, po případě scholia. Poukazy na citace předcházejí vlastní textově kritický aparát.

Ke konci díla je připojen přehled meter, kde jsou uvedeny podle názoru Biehlova také příliš směle emendace lyrických částí, která nechtěl vsunout přímo do textu vlastního. V textu prostě nechal *cruces philologorum*.

Dílo pro důkladnost svého zpracování a snadnou přístupnost by mohlo sloužit při vysokoškolských seminářích, třeba nemá komentář.

H. K o p ř i v a

K. D. White, *Agricultural Implements of the Roman World*, Cambridge University Press, 1967, 16 stran úvodu, 232 stran textu se 119 ilustracemi a 16 stran fotografií.

Při interpretaci literárních pramenů římského zemědělství se často narazí na nesnáze, protože ve slovnících nenacházíme přesný překlad některých názvů nářadí a činností a komentáře starých textů nebývají zcela správné. Starověké literární doklady a dochované předměty se mnohdy rozcházejí, protože římscí autoři jen zřídka popisují nářadí dostatečně podrobně. Další potíž je v tom, že nářadí zachované ze starověku nebývá v museích přesně klasifikováno (bývá uvedeno jen místo nálezu) a často uloženo jen ve skladištích a nezřídka náležitě nechráněno.

K. D. White, docent klasické filologie na universitě v Readingu jihozápadně od Londýna, se pokusil některé z těchto problémů objasnit. Nutno říci, že se mu to podařilo. Do své monografie pojal šedesát názvů zemědělského nářadí a šedesát sloves označujících různé zemědělské operace. Podrobně studuje tvar a funkci všeho nářadí v souvislosti s prací, která se jím konala. Seskupil je do deseti druhů: 1.) rýče a lopaty, 2a) krumpáče a motyky, b) sekyry, 3) nože a srpy, 4) vidle, 5) pily, 6) nůžky. Následuje složitější nářadí, které autor označuje ne dost vhodným názvem *machines*. Jsou to 7) pluhu, 8) brány, 9) vleky na vydrolování zrna (*trahea*, *tribulum*, *plostellum* *Poen'cum* a 10) žačky (*vallus*, *carpentum*). White probírá po řadě jednotlivé druhy. U každého uvádí anglický významový ekvivalent, etymologii, doklady z římské literatury pěti století, a to z literatury odborné, neodborné i ze starověkých komentářů, dále uvádí dochované exempláře v muzeích, vyobrazení na gemách, reliéfech a mosaikách, zvláště severoafrických,

kteří mají za námět zemědělské práce.

Autor je výborně obeznámen s technikou zemědělské práce, jistě mnohé úkony sám zkoušel. Všechno nářadí i práci s ním důkladně popisuje. Nejednou projevuje bystrý postřeh a uvádí přesvědčivé důkazy. Probádal velké množství literatury a navštívil řadu muzeí po celé Evropě.

Zaráží, že vždy uvádí anglický překlad starověkých citátů a pak teprve jejich latinské znění. Je to nelogické, vždyť ze starověkého svědectví vychází. Na str. 117 se mluví o pilce na prořezávání stromů, *serrula manubriata* neboli *lupus* (píše o ní Palladius 1,43,1). Název *lupus* autor vysvětluje podobností s vlčím chrupem. Tento název byl jí však dán pro podobnost s vlčím ohonem. Naši stolaři nazývají takovou pilu s protáhlým listem a s rukojetí na jednom konci *ohonka* nebo *ocaska*.

Monografie je užitečná každému, kdo se zajímá o to, jak se ve starověku pracovalo v zemědělství, které mělo v římském hospodářství výjimečné postavení, neboť v něm pracovala nějakým způsobem velká část obyvatelstva. Kniha je názorná, u každého nářadí najdeme ne jednu, nýbrž několik dobrých ilustrací. Zájemce o jakoukoliv věc, o které se v díle mluví, se rychle orientuje, protože na konci knihy je čtrnáct různých rejstříků. Na str. 214 zaujme čtenáře tabulka, ve které jsou sestaveny názvy pluhu a jeho částí v latině, řečtině, angličtině, francouzštině, němčině a italštině (v latině a angličtině jsou uvedeny i názvy nářeční).

K. Čupr

Plautus in comics. Die Gespenstergeschichte (Mostellaria) mit dem lateinischen Text dargestellt von Helmut Oberst. Artemis Verlag, Zürich und Stuttgart 1971, 75 str.

Důstojné nakladatelství Artemis vydalo v řadě Lebendige Antike knihu tak roztomilou, že považují za dobré na ni upozornit, třeba jde především o žert, jenž potěšit ty z milovníků antického humoru, kteří vládou latinou. Zvykli jsme si sice za poslední léta na mnohá překvapení, vídáme Plauta v nespočetných adaptacích, muzikálových úpravách tu bližších, tu vzdálenějších jeho duchu, slycháme o filmech natočených na plautovské náměty, ale Helmut Oberst bude mít patrně nadlouho primát v novém oboru. Přišel totiž na nápad nakreslit Plautovu komedii *Mostellaria* stylem obvyklým v comics. Text v edici W. M. Lindsaye (Oxonii, Clarendon Press, s. a.) musel samozřejmě řádně zjednodušit, a tak z něho vybral pouhou třetinu a za pomoci svých spolupracovníků D. Schefflerové, H. Müllera a W. Kühnera upravil dialogy. Největší krácení postihlo pochopitelně monology a dialogy, v nichž je málo akce (např. úvodní dialog Trania a Grumia, dialog Scafy a Philemantia). Archaická latina Plautova byla „zmodernizována“ do klasické podoby (pouze na jediném místě se vyskytuje tvar „manufesta“), verše byly převedeny do prózy. Děj nedoznal žádných podstatných změn. Jen několik Traniových slov (Most. II, 2, 431n) bylo z ne dost jasných důvodů připsáno další osobě, nejmenovanému otrokovi, který nese z přístavu Theopropidovo zavazadlo. Také na konci — jinak ani nemůže být — vstupují znovu na scénu Philolaches s Philemantium, aby happy end byl dokonalý. Přes všechny změny a úpravy však můžeme říci, že se upravovatelé chovali k Plautovu textu s pietou a snažili se do textu zasahovat co

nejméně. Na mnoha místech zůstal text souvislý a téměř nezměněný (namátkou: I, 1, 34-37, IV, 3, 994-998, V, 1, 1122-1127), takže z něho lze znovu vyčíst původní verše.

Velmi zajímavá je i obrazová stránka, která je neméně důležitá, neboť nahrazuje vlastně inscenaci. V úvodním listu jsou vystupující postavy charakterizovány kresbou: Theopropides je tlustý, důstojně vyhlížející pán mistry komicky připomínající Effelova Pánaboha, Tranio je nosatý a rozježený a má krátkou tuniku, Philolaches je vyjevený mladík ve šviháckých botách, Callidamates, jeho kolega z mokré čtvrti, je nedbalý elegán oblečený do kytičkováného (později do puntikovaného) úboru. Obě dívky, Philemantium a Delphium, mají zde i později postoje a oděvy typické pro všechny krásavice tohoto žánru. S ostatními (čarodějnický vyhlížející Scafo, karikovaným Misargyridem, který tu není jmenován, tlustým a beztvárným Simonem a oběma Callidamatovými otroky, Phanissem a Pinaciem, z nichž druhý je na rozdíl od Plautova otroka prostoduchý a rozkošně vyjevený) se seznamujeme až v ději. V kresbě postav se autor antikou nijak neinspiroval. Snad jen u Trania a Simona nám někdy vytanou v paměti antické komické masky s jejich pitvornými škleby. Scéna je jako u Plauta položena do Athén. Větší část děje se odehrává na ulici před dvěma domy, Simonovým a Theopropidovým, s malým oltářem nedaleko vchodu. Ulice, stejně jako místnost, v níž kumpání popíjejí, a zvláště Simonův dům, kterým s Traniem a Theopropidem procházíme (je tu k němu vzápětí připojen i půdorys), nám však připomene nápadně Pompeje. Zvláště

v peristylu poznáme na první pohled známý peristyl domu Vettiů. Od plautovské scény se kresby vzdalují, když situují příchod Theopropidův do přístavu a setkání s Misargyridem na agoru. Vcelku však těchto možností, které by někde mohly osvětlit situaci, autor příliš nevyužívá. Kresby s textem nás vedou dějem celkem bezpečně. Za jedinou výjimku považují začátek V. dějství. Zdá se mi, že interpretace V, 1, 1941-1960 je pochybná a upravený text dostatečně nereprodukuje originál. Také obrázek usmívajícího se Trania, který si mne radostí ruce, pramálo odpovídá vzniklé situaci, kdy vyvedl tajně z domu své kumpány. Philola-

ches dostal strach z otce a dal přednost přímluvě Callidamatové před dalšími Traniovými intrikami. Tranio tak zůstal zcela sám, ode všech opuštěn a nezbyvá mu nic jiného, než se uchýlit před rozlíčeným Theopropidem na oltář. Ale to je jen detail, autor počítá s čtenářem, který má fantazii i příslušné znalosti.

Humor Helmuta Obersta je dobrosrdečný a laskavý. Autor nám ukázal, že Plautovy komedie můžeme přijmout i v tomto jejich novém rouše. Nemohu se ubránit dojmu, že Plautus by se velmi smál.

E. Stehlíková

K nové literatuře o Janu Hodějovském

Čtyřsté výročí úmrtí Jana Hodějovského (+ 1566) vedlo k oživení zájmu o osudy a působení tohoto významného mecenáše humanistů. Tento zájem lze sledovat zejména v regionální literatuře. V. Čejka-Rovenský publikoval článek k výročí ve Výběru z prací členů historického kroužku... v Českých Budějovicích 4, 1967, č. 2, str. 22-26. J. Z. Cvrček se zmínil o „slavné minulosti“ panství Jana Hodějovského v časopisu Strakonicko, Kultura, historie, vlastivěda, 5, říjen 1967, str. 6-8 a v knize „Strakonice, Osudy jihočeského města a okolí“, vydané r. 1967. M. Braunová uveřejnila v jubilejním roce pod názvem „Ze zašlé slávy botanické zahrady“ historické zprávy o zahradě, která náležela k řepickému sídlu Hodějovského (*Živa* 14 [52], 1966, str. 201-203).

Je až s podivem, jak mnoho nesprávných informací se doposud traduje v publikacích, jejichž úkolem je zpřístupnit výsledky vědeckého bádání širšímu okruhu čtenářů. Někdy se dokonce zdá, že by bylo

třeba spíše položit otázku, které údaje těchto publikací vůbec mohou obstát při kritické konfrontaci s prameny. Kořeny nesprávností spočívají zčásti v pracích J. Jirečka, zčásti však sahají ještě dále do minulosti.

Opakuje se tvrzení, že Hodějovský shromažďoval kolem sebe za pobytu na svém řepickém sídle humanisty, takže se toto místo stalo střediskem jakési učené společnosti. Ve skutečnosti vytvořil Hodějovský svou humanistickou družinu za svého působení v Praze. Pobyt na venkově vedl naopak k uvolnění svazků mezi ním a jeho humanistickými přáteli, kteří si na odloučenost od mecenáše stěžovali. Nejvýznamnější představitelé tohoto okruhu humanistických spisovatelů navštívili venkovský sídlo Hodějovského až čtyři roky potom, co jej jejich podporovatel koupil. Delší dobu se tam zdržovali pouze jednotlivci, a to zpravidla jen za účelem splnění konkrétního úkolu, jako byla redakce básnické sbírky Farrago I-IV.

Obdobu literárního působení Hodě-

šovského vidí pisatelé novodobých článků v jeho péči o architektonické zvelebení panství. Domnívají se zřejmě, že šlechtic, který vynaložil tolik prostředků na podporu humanistických literárních snah, nemohl nevyužít nového směru, který se v době renesance uplatňoval ve stavitelství, k povznesení svého venkovského statku. Tento celkem pravděpodobný úsudek se snad zčásti zakládá také na zprávách F. M. Pelcia (Abbildungen), ale postrádá jakékoli opory původních pramenů. Naopak tyto prameny svědčí, že se Řepice dočkala mimořádného stavebního rozmachu krátce před tím, než ji Hodejovský koupil. Pozdější renesanční památky, které se zčásti zachovaly dodnes, pocházejí až z doby nástupců Jana Hodejovského v držení panství.

Zmínil jsem se jen o dvou hlavních věcech; na detailní rozbor není místo. Ten snad bude možno podat při jiné příležitosti zároveň s doklady, o něž se opírají tvrzení, která

jsem zde vyslovil. Zatím jsem měl jen v úmyslu reagovat na uveřejněné články. Nebylo by správné je nechat bez povšimnutí, zvláště když nemůžeme s jejich obsahem ve všem souhlasit.

I při výhradách k obsahu těchto článků je třeba s povděkem konstatovat, že v nich bylo vzpomenu výročí, které se v ústředních časopisech, pokud je mi známo, přešlo mlčením, ačkoli působení Jana Hodejovského nemělo pouze regionální dosah a ačkoli se při studiu dějin a literatury 16. stol. této osobnosti nemůžeme vyhnout. Také pro nepřesné informace, které v některých článcích převažují nad správnými, se najde omluva. Novější práce o Hodejovském jsou porůznu publikovány v časopisech a sbornících, ale nebyla vydána monografie, která by nahradila Jirečkovu souhrnné zpracování, staré dnes již téměř devadesát let.

J. Martinek

František Kafka, Ve znamení Gorgóny, Svoboda, Praha 1970, stran 169, cena Kčs 22,—.

Podle úvodních slov autorových (str. 8) „nechce a nemůže být tato kniha čítankou o Řecku, stejně jako nemůže být cestovní příručkou, i když mnohé poznatky z cesty obsahuje. Má tvar hudební fugy, v níž se prolétají tři hlasy: politická realita, hlas dávné Helady i odraz země v krásné literatuře. Snad se v myslí čtenáře spojí v konečný akord“.

Obáváme se, že se autorovi zcela nepodařilo dosáhnout vytčeného zámeru, jež tak poeticky formuloval, neboť jednotlivé „hlasy“ jeho „fugy“ nám vyznívají poněkud diskrepantně. Kapitoly věnované novodobým dějinám Řecka od r. 1821 do současnosti (Znovuzrození státu, Vláda klientely, Vzestup a pád Unie středu, Plukov-

nický puč, Setkání na cestě, Král ztroskotal, Bilance dneška) jsou psány věcným, střízlivým tónem a nepochybně přispějí k hlubšímu pochopení politické situace v dnešním Řecku, kde vojenská junta, zmocnivší se vlády 21. 4. 1967, se sama nejvýstižněji charakterizovala svým zákazem provozovat hry tří největších antických tragiků. Tyto kapitoly nám též přiblíží existenční zápas prostých obyvatel této těžce zkoušené země. — Pokud jde o další „hlas“ — „odraz země v krásné literatuře“ —, jsme na rozpacích, zda bylo právě nejšťastnějším počinem autorovým zařadit do knihy, jejíž ráz je přece jen převážně cestopisný, několik ukázek z moderní literatury, vybraných více méně náhodně a pů-

sobících v celkovém kontextu knihy spíše rušivě [John Updike, Kentaur, G. Seferis, Mykény, J. S. Machar, Orlové, J. Vrchlický, Óda helénským mýtům].

Nejvíce kritických připomínek však vyvolává „hlas dávné Helady“ — pasáže věnované antice, především archeologickým památkám. Zde zaráží nejen řada nejasných, popřípadě nepřesných formulací, ale zejména některé závažné omyly věcné. Emfatický styl těchto výkladů tyto nedostatky ještě podtrhuje. Uvedme jen několik příkladů. Nejasné nám zůstalo, odkud autor čerpal výklad o „hlubším filosofickém významu Gorgóny (správně Gorgony) jakožto „představitelky nesmiřitelných protikladů světa a temna, dne a noci, kladu a záporu, a tedy i nesvornosti a vášni, zápasů a nejednoty, rozervanosti a nespojitosti, jež se táhne dějinami Řecka jako červená nit“ atd. (str. 7). Pokud je nám známo, byla Gorgó pohádková obluda náležející do říše démonů a strašidel. Její časté výtvárné zobrazení v archaické době mělo apotropaický význam. Tento význam mělo též její vypodobnění na štítě Athénině. Jako personifikace ideje byla Gorgó karikujícím vyjádřením nejvyššího stupně vzdoru, vzteku a posměchu. — Za původce „kouzelné krásné krétské keramiky tří tisíce let př. n. l.“ (str. 8) nelze prohlašovat Řeky, kteří rozšířili svou moc na Krétu asi o 15 století později. — Mezi vládními „systemy, jež Řekové znali“ (str. 8), se ocitla vedle aristokracie, oligarchie atd. z nepochopitelných důvodů též „hierarchie“. — Reliéfy vtesané do balustrády chrámu Athény Níké na athénské Akropoli nepředstavují pouze „bohyni Níké ve splývajícím rouchu“ (73), nýbrž řadu okřídlených Ník, jež jako služebnice Athény zřizují vítězné znamení a přivádějí býky k děkovné oběti za vítězství. — Na reliéfních obrazech

zdobících metopy Parthenónu není vyobrazen „boj Athéňanů s Lapithy i s Kentaury“ (74), nýbrž mj. boj Kentaurů s Lapithy a boj Athéňanů s Amazonkami. — Erechtheion nebyl „vybudován pro tři obyvatele“ (74), nýbrž byl zasvěcen Athéně a Poseidónovi, ztotožněnému s mytickým athénským spolekem Erechtheem. — Knihovna Hadrianova nestála na řecké agoře (75), nýbrž severně od tzv. agory římské. — „Deska z Akropole s truchlící bohyní Athénou, opřenou o oštěp“ není uložena v athénském Národním muzeu (77), nýbrž v muzeu na Akropoli (pro přesnost: jde o reliéf *neznámého* významu na stéle). — „Do archaického sochařství doby předklasické nelze řadit „bronzové kykladské hcuslovité idoly“ ani „bronz a keramiku raně geometrické periody“ (77); tyto idoly (mramorové, ne bronzové) náleží do prehistorického období, tzv. kultury kykladské (2.500-1.900 př. n. l.), geometrický styl se datuje rozmezím 1.050-700 př. n. l., kdežto archaické období řeckého sochařství je vymezeno léty 700-490 př. n. l. — Tzv. Vozataj delfský, zvětšující vítězství Polyzala (nikoliv Polyziala), dílo neznámého autora, se chybně připisuje Sótadovi (92), známému jako mistr váz. — Formulace „Po 4. křižácké výpravě se v Thesálii (čti: Thessalii) objevili Latinové“ (96) by mohla svěst k mylnému pochopení bez bližšího vysvětlení, že jde o křižáky, které Řekové nazývali Latiny podle jejich oficiálního jazyka - latiny. — Výprava Řeků proti Tróji není totožná s výpravou Argonautů (132). — Ionské moře, popřípadě ionské ostrovy, na západním pobřeží Řecka nelze nazývat Iónií (134, 145); tento název je vyhrazen pro krajinu ve střední části západomoasijského pobřeží s ostrovy Chiem a Samem, osídlenou kmenem Iónů, kteří nemají s Ionským mořem nic společného (odtud i různ-

nost kvantity]. — „Peripteros“ — znamená „chrám o zevních předstí-
ních“ [144], nýbrž chrám obklopený
kol dokola sloupřadím. — Při po-
pisu domů na ostrově Délu je nutno
mluvit o peristylu, ne o „nekrytém
atriu“ [153]. Z formulace „Zvlášť
pozoruhodné jsou domy Kleopatřin
a Dionýsův, Trojzub a Masky“ si
čtenář těžko utvoří konkrétnější
představu [jde jednak o domy na-
zvané podle mozaik v impluviu,
z nichž jedna představuje trojzub
a v rozích Eróty na delfínech, proto
se dům nazývá též „Dům delfinů“,
druhá Dionýsa na pantheru, jednak
o tzv. „Dům masek“ — podle podla-
hové mozaiky v největším sále domu,
představující 10 komických masek,
a o další dům nazvaný podle soch
majitelů vystavených v peristylu, ji-
miž byli podle zachovaného nápisu
z r. 138 př. n. l. Dioskúridés a Kleo-
patra z Athén]. — Výklad o Krétě
[163] obsahuje některá problematic-
ká apodiktická tvrzení, např. o syr-
ském původu neolitických předků
Minoů (správně Minojců) i zmatky
v chronologii, např. předminojské
období se datuje léty 2.800-1.800,
přičemž raně minojské období ve
výčtu vůbec vypadlo a následuje
hned období střední. Nejasný nám
zůstal piamen tvrzení o „libyjském“
vlivu na krétskou kulturu.

Některé kusé údaje je v zájmu
čtenáře vyžadovat doplnění. Tak by
bylo např. třeba charakterizovat Jana
Parandowského, z něhož autor cituje
několik pasáží. Málo poví čtenáři
konstatování, že na agoře „měl Zé-
nón svou filosofickou školu“ [75].
Nevhodná je formulace „Théseion
čili Héfaistova svatyně“ [75], z níž
lze těžko pochopit, že jde o chrám
dříve pokládaný za Théseův, ve
skutečnosti asi zasvěcený Héfaistovi,
a Athéni Héfaistii. Přesněji než o
„jezdecké soše Dexilaa“ [77] nutno
hovořit o stéle jezdce Dexilea (sic),
neboť nejde o volnou sochu. „Sku-

pinu z Eleusíny“ tvoří vedle Démětry
a Triptolema [77] ještě Persefoné.
Konstatování, že „svou krásou za-
ujmou i nádherné zlomky metop
z výzdoby athénské pokladnice“ [93]
by zasloužilo být zkonkrétněno in-
formací o jejich tématu, době vzniku
atd. Stejně kusé je sdělení, že
„r. 168 byla dodónská [správně:
dódónská] svatyně zničena římským
Aemiliem Paulem“ [110], nutno do-
dat alespoň „římským konsulem Lu-
ciem Aemiliem Paulem“. Formulace
„Epiktet v Nikopoli postavil svou
školu“ [116] může vést k nedorozu-
mění a říká málo. Při výkladu
o Apollónově chrámu v Bassách [144]
by neměla chybět zmínka o tom, že
právě tam nalezneme nejstarší do-
klad korintského sloupu.

Na vrub málo pečlivé korektury
lze snad přičíst chyby typu „Lysippos,
tvůrce Apoyomena“ [61], Herodes
Attiko [76], Seskio [98] místo Sesklo,
datování činnosti německých arche-
ologů v Olympii 1875-1871 [140]
místo 1875-1880. Místo „trůnní sál
a státní prostory“ [168] čti „ostatní
prostory“, místo „sloupy z optických
důvodů duté“ [144] čti „vyduté“.

Nutno se zmínit i o nevhodném
použití některých výrazů, jež by
někde mohlo vést k nedorozumění,
sr. např. na str. 12 „poslední objevy
v historii řeckého jazyka, v listinné
podobě počítané dosud od Homéra“.
— Název Polykleitovy sochy [jenž
by měl být uveden též v originále]
by bylo vhodnější přeložit jako „Mlá-
dík nesoucí kopí“ než „Nosič oštěpu“
[61]. Nevhodné je mluvit v antice
o „zámku z mykénské epochy“ [12],
o „svatých relikviích“ [74], o „klá-
šteru“ na Akrokorintu [126]; místo
„klenotnice“ je lépe užít obvyklého
termínu „pokladnice Sifnijských“
[93], místo „svatě nevolnice“ [=
hierodúly] „svatě otrokyně“ [126].
Stylobat znamená „podnoží“, ne
„podložka“ [144]. Zarážející jsou
výrazy „tabáční továrna“ [122], „ko-

bercáři“, „kozaři“ (123), nesmrtelníci“ (153).

Řadu nepřesností i chyb nalezneme v uvádění vlastních jmen, zejména ve flexi, např. „v Pylosu“ (12), „Marsyase“ (61), „Alfaia“ (111), místo „Alfeia“, „Tirynsu“ (128, vedle „Tiryntu“ tamže), „na ostrově Samosu“ (141), „Mélosu“ (158). Místo Rhaninos [81] má být Rhamnús, místo Sifenští (93) Sifnijští, místo *salloi* (110) *selloi*, místo kamareský styl (165) kamarský styl. Starověkých a dnešních názvů lokalit se užívá promiskue (sr. např. Arta na str. 114, jde o dnešní název starověké Ambrákie). Basilika v Nikopolí není zasvěcena sv. Domitianu (116), nýbrž biskupu Dometiovi (popř. Dumetiovi). Řeka v Makedonii se jmenuje Axios, ne Axia (123). Dnešní Verria se v antice nazývala Beroia, ne Verroia (123). Starověký ostrov Lesbos se dnes nejmenuje Mytiléné (150), nýbrž Lesbos (omyl vznikl patrně z tureckého názvu ostrova Metelin). Vedle moderního názvu Syra (154), by slušelo uvést též antický název Syros. Těžko mluvit o Hermúpoli, založené r. 1834, jako o „prvním historickém přístavu Helady“ (154) — Hermúpolis byla založena na místě antického Syru, hlavního města stejnojmenného ostrova.

Závěrem naší recenze bychom chtěli zdůraznit, že si nepřejeme, aby byla chápána jako odsudek profesionála vůči amatérovi, jenž se odvážil vydat se do domény, vyhrazené klasickým filologům. To by bylo jistě příliš laciné hledisko. Chápeme autorovo okouzlení Řeckem a plně se ztotožňujeme s jeho vyznáním

(120): „Kdo jednou navštívil Řecko, nezabví se už touhy opět je spatřit. Je to nostalgie, vyvolaná vzpomínkou na dokonalou linii díla nebo krajiny.“ K tlumočení dojmů, určených veřejnosti, nestačí však pouhé okouzlení, je třeba, aby bylo podloženo seriózními věcnými znalostmi. Autor měl možnost poznat z autopsie značnou část území antického Řecka a shlédnout i odlehle lokality, jež se obvykle nezařazují do běžných turistických tras. Naplňuje nás upřímnou lítostí, že kniha, jež vznikla jako výtěžek této cesty, obsahuje tolik zbytečných omylů. Vždyť by bylo stačilo jen zkonfrontovat své dojmy a vzpomínky s některou seriózní příručkou o antickém Řecku a uvést je na správnou míru. Část viny nutno ovšem přičíst i odpovědné redakci nakladatelství, jež mohla mnohemu předejít, kdyby byla knihu dala posoudit předem některému odborníku. A tu se neostýcháme říci přímo, že tato nakladatelská praxe je u nás — bohužel — ke škodě čtenářů, nakladatelství i autorů samých celkem běžná. I pracovníky našeho oboru by jistě více těšilo omylům předcházet, než je dodatečně vypočítávat, když již se rozšířily v tisících exemplářů do vědomí čtenářů. — Pochvaly si zaslouží zajímavé snímky, pořízené samotným autorem, a poměrně slušně reprodukované. Méně užítku přinese asi čtenáři mapa Řecka s francouzskými a řeckými popiskami, opakující se vpředu i vzadu na předsádce a nevynikající přílišnou jasností.

E. S v o b o d o v á

Otokar Březina v latinském rouše. (Otokar Březina: Symfonie bratrských hlasů. Poezie Otokara Březiny v cizích jazycích. Uspořádal O. F. Babler. Vyšlo jako příloha sborníku Stavba ve výši. Brno BLOK 1970, 96 s.)

Nemnoho našich básníků mělo štěstí, že jejich dílo bylo hojněji

překládáno do světových jazyků, snad jen Vrchlický, Březina a Bezruč pro-

nikli na fórum vskutku světové. Zasloužilý propagátor naší literatury v cizině O. F. Babler podal jen malý průřez překlady O. Březiny do světových jazyků a mezi jiným vyzval také zkušeného novolatinského básníka dr. Jana Šprincla, neúnavného šířitele znalosti našeho písemnictví prostřednictvím latinských překladů v cizině, aby dovolil nahlédnout a publikovat z rukopisu některé básně Březinovy v jazyku Horatiově. Jest to vedle O. F. Bablera, který přeložil několik básní do němčiny, jediný překladatel domácího původu.

Oproti starším překladatelům-latinistům nepoužívá ve svém díle Šprincl časomíry, nýbrž přízvukových veršů rýmovaných, tak jak je pěstoval vrcholný latinský středověk 12.-13. století. Tuto formu nyní legitimovaly v novolatinské poezii téměř všechny příslušné časopisy.

Na krásu středolatinských veršů oproti starým i novým klasicistům poukazoval již německý romantik minulého století A. W. Schlegel. Duch Březinův jest sice příbuzným duchu Platonovu a novoplatónikům, ale ještě více byl aspoň po formální stránce ovlivněn středověkou křesťanskou mystikou, a proto se zdá, že tato forma, tak podobná latinským středověkým hymnům, jest adekvátnější tomuto básníku než metrika

Horatiova. Alexandriny dokonce působí v latinských verších přiměřeněji než v českých.

Přesným průzkumem prvních dvou slok básně „Moje matka“ (*Mea mater*) jsem ke svému překvapení zjistil, že podle mého měření mají latinské verše úplně stejný metrický obraz jako české, nehledě už k úplně totožnosti přerývek. Téže virtuozity dosáhl překladatel u básně „Až sedneš za můj stůl“ (*Cum veneris sperata...*).

V překladu „Bolesti člověka“ ze sbírky „Ruce“ se překladatel musil snažit převést některé čistě moderní pojmy jako „sugesce“ do latiny a užít leckde i opisu. Jest to těžká daň, ale ne přinesená nadarmo.

V souhrnu se objevují latinsky tyto básně: Moje matka — *Mea mater* Tajemné dálky; Magické půlnoci — *Mediae noctes magicae* — Větry od pólů; Bolest člověka — *Dolor hominis* — Ruce; Tisíce srdcí pělo v srdci tvém — *Canebant in te mille corda*.

Musím říci, že překlad působil na mne neotřelostí a novostí. Přál bych překladateli, kdyby se jeho díla ujal Památník Otokara Březiny nebo jiná instituce a vydala mu celý překlad tiskem.

H. K o p ř i v a

OBSAH ROČNÍKU XIV — CONSPECTUS VOLUMINIS XIV

Články — Commentationes

<i>Burian J.</i> : Gorsium — nově odkryté město v Dolní Pannonii	10
<i>Hejnic J.</i> : Za akademikem Josefem Dobiášem	1
<i>Martínek J.</i> : Nález rukopisu paměti Václava Nosidla z Geblic	25
<i>Martínková D.</i> : Význam středolatinského slovníku pro studium středověké latiny v českých zemích	14
<i>Nirvanos P.</i> : Kréta (přel. <i>L. Hoch</i>)	40
<i>Okál M.</i> : Šimon Jesenský, člen trenčianského básnického krúžku	18
<i>Šprincl J.</i> : O překládání českých veršů do latiny	26

Zprávy — Relationes

- <i>esv-</i> : Vědecká konference na památku B. V. Farmakovského	46
<i>Kudrnovská V.</i> : Několik poznámek o pomoci Žákům v NDR	44
<i>Mouchová B.</i> : Studium latiny na filosofické fakultě UK v Praze	41

Referáty — Censurae librorum

Otokar Březina v latinském rouše (<i>H. Kopřiva</i>)	56
Euripides: Troades (<i>H. Kopřiva</i>)	49
Kafka F.: Ve znamení Gorgóny (<i>E. Svobodová</i>)	53
K nové literatuře o Janu Hodějovském (<i>J. Martínek</i>)	52
Plautus in comics (<i>E. Stehlíková</i>)	51
K. D. White: Agricultural Implements of the Roman World (<i>K. Čupr</i>)	50